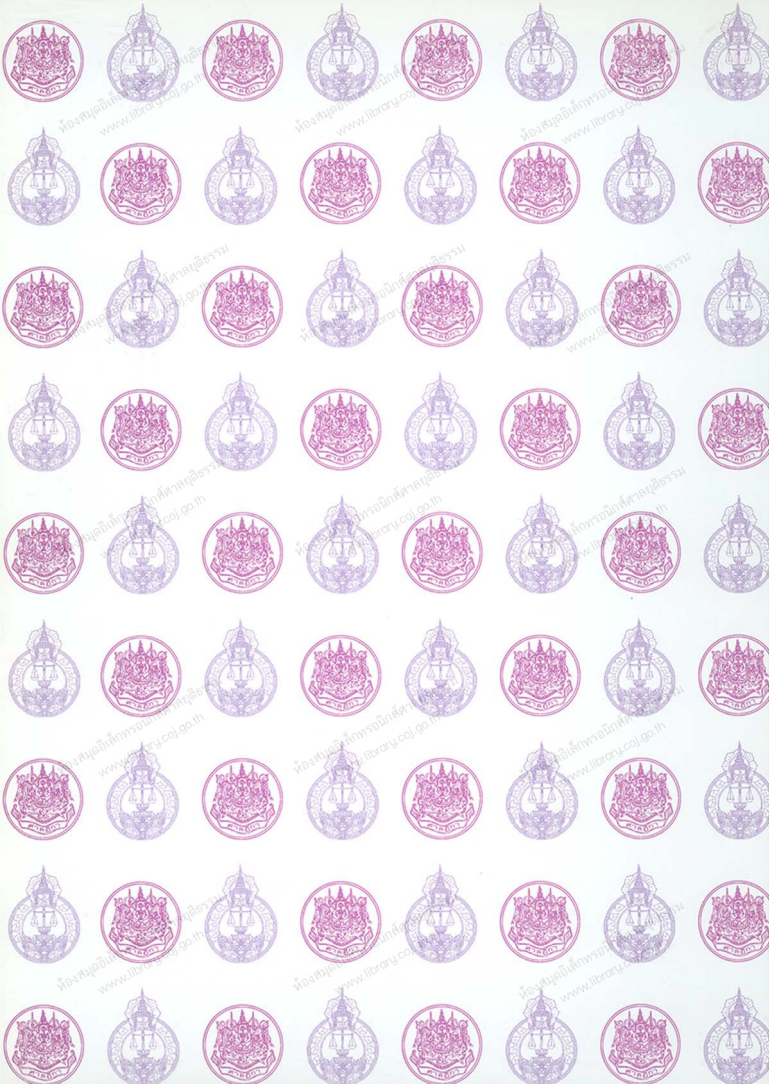
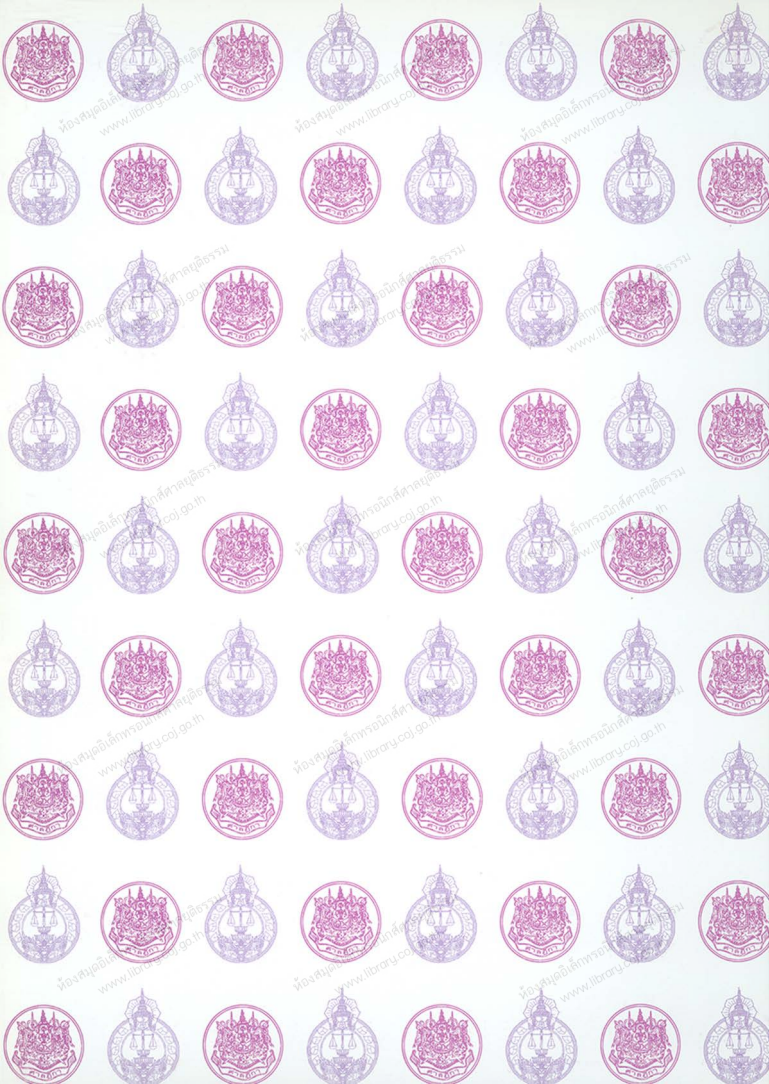

เมื่อบ้านเราเอง ศาสดายุติธรรม

เมื่อดำเนินงานของศาลยุติธรรม

เอกสารของศาลยุติธรรม จัดเตรียมไว้สำหรับ ที่จะใช้เพื่อประโยชน์ส่วน รวมของประชาชน ไปรษณีย์และ ลงในทางมือของราชการ
--

เลขทะเบียน.....117364
เลขหมู่.....311 7706/546/848
วันเดือนปี.....1 11 2548

ที่ระลึก

ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงนำคณะอาจารย์และนักเรียนนายร้อย
ชั้นปีที่ ๔ และชั้นปีที่ ๕ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
ทัศนศึกษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

๒ สิงหาคม ๒๕๔๘

สารของประธานศาลฎีกา

เนื่องในวโรกาสอันเป็นมงคลสมัยที่พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงนำคณาจารย์และนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ ๔ และชั้นปีที่ ๕ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ทักษิณาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๔๘ ข้าพระพุทธเจ้าในฐานะประธานศาลฎีกาขอน้อมรับวโรกาสอันเป็นมงคลยิ่งนี้ด้วยความปลื้มปิติเป็นอย่างยิ่งด้วยศาลฎีกาเป็นศาลยุติธรรมชั้นสุดท้ายที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดตั้งมาแต่ดั้งเดิม คำพิพากษาของศาลฎีกาภายใต้พระปรมาภิไธยแห่งองค์พระมหากษัตริย์ย่อมเป็นบรรทัดฐานแก่ศาลยุติธรรมทั้งปวง

ในส่วนของแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา นับแต่ได้รับการจัดตั้งโดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตลอดจนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๔๒ แล้ว ความเป็นพิเศษของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ก่อให้เกิดมิติใหม่ในการพิจารณาคดีแก่ศาลยุติธรรมในฐานะที่เป็นศาลในระบบได้ส่วนที่คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลเป็นที่สุดท้ายในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่นักการเมืองเป็นผู้กระทำความผิดอันเป็นคดีสำคัญของประเทศ ศาลฎีกาได้ปรับปรุงชั้น ๔ ของอาคารเนติบัณฑิตยสถานเดิม ถนนหน้าบ่อน เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นห้องพิจารณาพิจารณาคดีตามข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๔๓

สำหรับสมุดภาพ "เมื่อวันวานของศาลยุติธรรม" นี้ สามารถถ่ายทอดให้เห็นความเชื่อมโยงของอดีตและปัจจุบันแห่งความเป็นมาของการศาลยุติธรรมที่อำนวยความสะดวกและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนมาทุกยุคทุกสมัย อันสะท้อนถึงภารกิจของศาลยุติธรรมในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและความมั่นคงภายในแห่งราชอาณาจักร สมเด็จพระราชดำริของพลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีว่า **"...ภาพจดหมายเหตุดูจะสามารรถเล่าเรื่องราวต่างๆ ได้เอง..."**

ณ วโรกาสอันเป็นมงคลยิ่งแห่งการเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนี้ ขอพระบารมีแห่งองค์พระสยามบรมราชกุมารี จงปกแผ่ไพศาลเป็นมิ่งขวัญแก่ศาลยุติธรรมตลอดไปชั่วกาลนาน

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า

(นายสุชัย ภูงาม)

ประธานศาลฎีกา

ເລຂະທິບູລີ ສາມາດນຳກໍາລັງກຳລັງຂອງຕົນ

[illegible]

สารบัญ

ได้รับพระบารมี.....	๗
กว่าจะมาเป็นศาลยุติธรรมในวันนี้ : การปฏิรูประบบการศาลไทย.....	๒๑
ภาพเก่าๆ ของการพิจารณาคดี.....	๕๕
บัลลังก์ศาลโบราณและห้องพิจารณาคดีในสมัยก่อน.....	๕๗
ตุลาการและข้าราชการศาลยุติธรรมในอดีต.....	๖๑
ย้อนอดีตศาลยุติธรรมหัวเมือง.....	๖๗
"บ้านพักศาล" แห่งความทรงจำ.....	๑๐๓

ได้รับพระบรมราชโองการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้
 ปลดเสด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๘ ประทับ
 พร้อมสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช
 เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙

เมื่อวันที่วานของกาลอดีตธรรม

๒

๒-๑๑
เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม
กระทรวงยุติธรรมและศาลยุติธรรม
เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕

๓

๖

๗

๑๒

๑๒
ประทับปลื้มที่พิจารณคดี
ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคาร
ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง
เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕

๑๓

๑๓-๑๕
ประทับบัลลังก์พิจารณาคดีที่
ศาลจังหวัดเชียงใหม่
เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๑

๑๔

๑๕

๑๖

๑๗

๑๘

๑๖-๑๘
เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม
ศาลจังหวัดเชียงใหม่
และสำนักงานอภิปรัชญาภาค ๕
เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๑

๑๙

๒๐

๒๑

๒๐-๒๒

เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม
ศาลจังหวัดสงขลาและศาลแขวงสงขลา
เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

๒๒

๒๓

๒๓-๒๕
เสด็จพระราชดำเนินเทียบ
ศาลจังหวัดปัตตานี
เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

๒๔

๒๕

๒๖

๒๗

๒๖-๒๘
เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด
อนุสาวรีย์พระบรมมหาราชบุรีรัตนโกสินทร์
เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๗

๒๘

๒๙

๒๙-๓๐

เสด็จพระราชดำเนินหาแม่โสรส้นนิบาต
ฉลองครบรอบ ๕๐ ปี เนติบัณฑิตยสภา
เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๗

๓๐

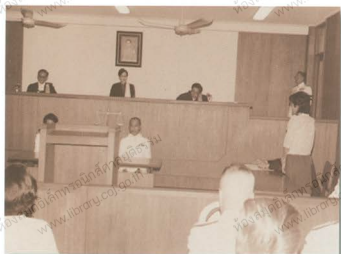

๓๑

๓๑-๓๓
เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคาร
ศาลแพ่งธนบุรี ศาลอาญาธนบุรี
และศาลแขวงธนบุรี
เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

๓๒

๓๓

๓๔

๓๕

๓๔-๓๕
เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม
ศาลจังหวัดเชียงใหม่
และทรงเปิดอนุสาวรีย์พระวอกรมพลมหาราชบุรีดิเรกฤทธิ์
เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๗

๓๖

๓๕

๓๖

๓๗

กว่าจะมาเป็นศาลยุติธรรมในวันนี้ : การปฏิรูประบบการศาลไทย

ระบบการศาลไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ระยะแรก

การพิจารณาและพิพากษาคดีในสมัยรัตนโกสินทร์ระยะแรกมีลักษณะที่ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการมิได้แยกจากกัน มีการแบ่งเป็นหลายขั้นตอนและให้หลายหน่วยงานทำงานร่วมกัน เริ่มจากการรับฟ้อง ลูกขุน ตระลาการ และผู้ปรับ เช่นเดียวกับระบบการศาลในสมัยอยุธยา กล่าวคือ กรมรับฟ้องเป็นกรมต่างหาก มีหน้าที่รับฟ้องจากผู้เดือดร้อนทางอรรถคดี แล้วกรมรับฟ้องจะนำฟ้องนั้นเสนอต่อกรมลูกขุนซึ่งเป็นกรมต่างหาก เมื่อลูกขุนตรวจฟ้องแล้ว กรมรับฟ้องก็จะประทับฟ้องส่งไปยังศาลที่สังกัดกระทรวงทบวงกรมต่างๆ อันได้แก่ ศาลนครบาล ศาลแพ่งเกษม ศาลแพ่งกลาง ศาลกรมวัง ศาลอาญานอก ศาลอุทธรณ์กรมมหาดไทย ศาลกรมมา ศาลกรมท่ากลาง ศาลกรมท่าซ้าย ศาลกรมท่าขวา ศาลต่างประเทศ ศาลราชตระกูล ศาลมรดก ศาลสรรพากร และศาลกรรมการแล้วแต่ว่าจะอยู่ในอำนาจศาลใด แต่ละศาลที่สังกัดกระทรวงทบวงกรมเหล่านี้จะมีตระลาการที่พิจารณาได้ส่วนอรรถคดีเป็นของตนเอง โดยมีลูกขุนและผู้ปรับซึ่งอยู่ในกรมอื่นต่างหากทำหน้าที่ปรึกษาชี้ขาดและปรับบทลงโทษ

จาก **อธิบายของพระยาธรรมสารนิติ** ในแฟ้มอธิบายกระทรวงศาลแลกรมบรรพพิจารณาความอย่างเก่าได้กล่าวถึงการดำเนินกระบวนการพิจารณาอรรถคดีในสมัยรัตนโกสินทร์ไว้ดังนี้ คือ เมื่อบุคคลใดจะฟ้องร้อง ต้องไปแจ้งแก่ขุนศรีธรรมราช จำศาล ซึ่งเป็นผู้รับฟ้องของทุกศาล จำศาลจะเรียกหนังสือทบทวนจากโจทก์ไว้ก่อนเพื่อประกันมิให้ขาดความเก่ามาฟ้องใหม่ แล้วโจทก์ให้การตั้งฟ้องโดยจำศาลจะเขียนเป็นฟ้องลงในสมุดไทยและนำฟ้องพร้อมตัวโจทก์ส่งให้ผู้ประทับ คือ พระยาศรีสุนทรไวยาทร ประทับรับฟ้อง ต่อมาผู้ประทับก็จะนำฟ้องเสนอต่อลูกขุน ณ ศาลหลวง ถ้าเห็นสมควรลูกขุนก็จะมีคำปรึกษาสั่งฟ้อง เมื่อผู้ประทับได้รับคำปรึกษาสั่งฟ้องก็จะส่งสมุดคำฟ้องกลับคืนมาให้จำศาล จำศาลจะคัดฟ้องในสมุดไทยลงในกระดาดไทยและอ่านให้โจทก์ฟัง หากถูกต้องดีแล้วก็**ผูกสมุดคำฟ้องเดิมแล้วให้โจทก์หยิกเล็บประทับไว้** จากนั้นนำฟ้องในกระดาดไทยพร้อมตัวโจทก์ไปส่งให้ผู้ประทับ ผู้ประทับก็จะพิจารณาว่าคดีนั้นๆ สมควรขึ้นศาลใดแล้วออกคำสั่งที่เรียกว่า **"พระธรรมบัญญัติประทับฟ้อง"** และส่งคดีนั้นไปยังศาลในสังกัดกระทรวงทบวงกรมที่มีอำนาจพิจารณาได้ส่วน เพื่อตระลาการได้รับฟ้องและตัวโจทก์ไว้แล้วก็จะให้หมายถึงมูลนายเจ้าสังกัดของจำเลยเพื่อให้ส่งตัวจำเลยภายใน ๑๕ วัน แล้วตระลาการจะคัดฟ้องจากกระดาดไทยลงในสมุดไทยและอ่านฟ้องจากสมุดไทยเพื่อให้จำเลยให้การแก้ฟ้อง จากนั้นคัดคำให้การของจำเลยรวมไว้กับฟ้องของโจทก์ในสมุดไทยแล้วผูกสมุดคำฟ้องและคำให้การโดย**ให้โจทก์และจำเลยหยิกเล็บหมายมือไว้** ตระลาการจะแยกฟ้องออกเป็นข้อๆ แล้วสอบถามจำเลยทีละข้อ และแยกคำให้การออกเป็นข้อๆ แล้วสอบถามโจทก์ หากประเด็นข้อใดสอบถามแล้วไม่ตรงกัน ก็ให้ระบุข้อพยานที่โจทก์และจำเลยจะอ้างไว้ท้ายประเด็นนั้นๆ ต่อมาตระลาการจะนำสำนวนที่สอบถามไปให้ลูกขุนปรึกษาชี้สองสถาน แล้วรับสำนวนและคำปรึกษาชี้สองสถานกลับมาโดยคัดฟ้องและคำให้การแยกเป็นประเด็นโดยจัดเจนเพื่อสืบพยานต่อไป พยานที่จะสืบนั้นให้ดูความอ้างได้ประเด็นและไม่เกิน ๓ คน

การสืบพยานตระลาการพร้อมคู่ความจะออกไปสืบ ณ ที่อยู่ของพยาน เรียกว่า เด็จิบบพยาน โดยตระลาการจะพาพยานไปสาบานตัวที่โบสถ์ สู่เทวี่ ศาลเจ้า ฯลฯ ตามศาสนาที่พยานนับถือ เมื่อสืบพยานเสร็จแล้ว โจทก์และจำเลยต้องทำหนังสือสมอ้างสมค้านให้ไว้แก่ตระลาการเพื่อแสดงว่าจะขอนำสืบเพียงเท่านี้ และตระลาการก็จะคัดสำนวนโดยเลือกเอาแต่ส่วนสำคัญอันเป็นประเด็นเสนอต่อลูกขุน เรียกว่า คัดกระทงแถลง เพื่อให้ลูกขุนปรึกษาชี้ขาดต่อไป การปรึกษาชี้ขาดก็ทำนองเดียวกับการเรียงคำพิพากษาในปัจจุบัน เมื่อลูกขุนพิเคราะห์ข้อเท็จจริงโดยทำเป็นคำปรึกษาชี้ขาดแล้ว ตระลาการก็จะนำโจทก์และจำเลยไปรับคำปรึกษาชี้ขาดลงมาและอ่านให้ฟัง เมื่อโจทก์และจำเลยรับว่าถูกต้องแล้ว ตระลาการก็จะคัดกระทงแถลงและคำปรึกษาชี้ขาดลงในกระดานไทย เรียกว่า รวางใบสัจ แล้วส่งไปให้ลูกขุนพิจารณาหมั่นยำในบทพระไอยการที่เรียกว่า ผู้ปรับ ทำหน้าที่ปรับบทกฎหมายอีกชั้นหนึ่ง

ศาลสถิตยยุติธรรม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างกรุงเทพมหานครขึ้นทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และมีพิธียกเสาหลักเมืองเมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ เวลาบ่าย ๔ โมง ๕ นาที จึงจะเวียนมาบรรจบครบรอบปีในวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ ในโอกาสอันเป็นมหามงคลนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริให้สร้างถาวรวัตถุไว้เป็นอนุสรณ์ ๒ อย่าง คือ **ปฐมบรมราชานุสาวรีย์** สอนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้าว บุนนาค) เสนาบดีกรมท่า เป็นผู้อำนวยการสร้าง และ**ศาลสถิตยยุติธรรม** โดยให้เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) สมุหพระกลาโหม เป็นผู้อำนวยการสร้าง ศาลสถิตยยุติธรรมที่จะสร้างนี้ คือ ตึกอาคารศาลแห่งสถิตเดิม ส่วนปฐมบรมราชานุสาวรีย์จะสร้างเป็นหมณฑปศิลาที่สนามตรงหน้าศาลสถิตยยุติธรรม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราไปทรงวางศิลาฤกษ์พระฤกษ์ทั้งสองแห่งในวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ ตามเวลาฤกษ์ซึ่งปรากฏตามพระหัตถเลขาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบำราบปรปักษ์ว่า คือ เวลา ๓ โมงเช้า ๖ นาที ถึง ๔ โมง ๑๓ นาที สำหรับศิลาฤกษ์หรือศิลาปฐมฤกษ์นั้นเป็นแท่นหิน กว้าง ๒๐ นิ้ว สูง ๒๐ นิ้ว และยาว ๓๖ นิ้ว เฉพาะแท่นซึ่งพบที่ศาลสถิตยยุติธรรมเมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๓ ปรากฏว่าได้สกัดเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในมีสี่เหลี่ยมคางหมูขนาดยาว ๑๔ นิ้ว กว้าง ๕ นิ้ว สูง ๓ นิ้วครึ่ง บรรจุอยู่ และภายในทับสังกะสีแผ่นเงินหรือที่เรียกว่าบัตรซึ่งจารึกเกี่ยวกับพระราชดำริในการสร้างศาลสถิตยยุติธรรม จำนวน ๔ แผ่น โดยแผ่นที่ ๑ พระราชทานนามศาลว่า **ศาลสถิตยยุติธรรม*** แต่การสร้างปฐมบรมราชานุสาวรีย์มิอุปสรรคขัดข้อง ต้องล้มเลิกไป และหาจัดสร้างใหม่ในโอกาสครบรอบ ๑๕๐ ปี ของกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๗๕ ที่เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้าปัจจุบันและเรียกว่า **พระปฐมบรมราชานุสรณ์** ส่วนศาลสถิตยยุติธรรมนั้นได้สร้างสำเร็จเรียบร้อยและใช้เป็นที่ทำงาน "เป็นที่ประชุมลูกขุนคณะการขุนศาลทุกกระทรวง และเป็นที่เก็บรักษาพระราชกฤษฎีกา กฎหมาย พระราชบัญญัติเก่าใหม่... สมเด็จพระราชประสงค์ที่จารึกไว้ในที่รับบัตรทุกประการ

*หมายเหตุ ในที่รับบัตร ใจคำว่า ศาลสถิตยยุติธรรม ไม่มีสระอู

ยอดปราสาทยุติธรรม

เดิมศาลสถิตย์ยุติธรรมมีหอนาฬิกาสูงมาก ปรากฏตามหลักฐานที่พบว่า "สูงตั้งแต่ดินขึ้นไปหกวาคืบ ตั้งเด้านหอนาฬิกาสูงพ้นจากคอกหลังใหญ่ขึ้นไปถึงยอดซุ้มนาฬิกาสิบเจ็ดวาสามศอกคืบ" หมายความว่า หอนาฬิกาที่สูงจากพื้นถึง ๒๔ วา หรือ ๔๘ เมตร นับว่าเป็นจุดที่สูงที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ยุคนั้น หากไม่นับเจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศ และพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม หลังจากก่อสร้างมาเพียง ๑๐ ปี หอนาฬิกาบนหลังศาลสถิตย์ยุติธรรมก็เกิดทรุดจนต้องรื้อลงหมดในปี ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕) ปรากฏตามหนังสือที่กรมหมื่นเรศรวรฤกษ์กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เพื่อขอพระราชทานรื้อ เพราะหอนาฬิกาทรุดและทำให้อาคารศาลสถิตย์ยุติธรรมทรุดลงด้วย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ อนุญาต

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีลายพระหัตถ์ประทานแก่หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ปวน อินทวงค์) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ กล่าวถึงหอนาฬิกาที่ศาลสถิตย์ยุติธรรมไว้ว่า "...ศาลสถิตย์ยุติธรรม...เดิมมีหอสูงคตินาฬิกา ๔ ด้าน และมีบุษบกทองสัมฤทธิ์กับฉัตรทองสัมฤทธิ์ ๔ อัน ตั้งบนยอดหอสูง แต่เมื่อล่วงมาหลายปีหอสูงนั้นทรุด อันเขยเอียงตรงเห็นว่าถ้าทิ้งไว้จะพัง จึงโปรดให้รื้อหอสูงเสีย บุษบกทองสัมฤทธิ์ที่เคยตั้งบนยอดหอสูงเอาไปไว้ที่ไหน ฉันจำไม่ได้ไปพบเมื่อเริ่มจัดพิพิธภัณฑ์สถานในรัชกาลที่ ๗ จึงให้อามาริกยาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน"

บุษบกสัมฤทธิ์หรือยอดปราสาทยุติธรรม จากการสืบค้นทราบว่าผิวนาดกว้าง ๙๒.๘ เซนติเมตร ยาว ๙๔ เซนติเมตร สูง ๔๔.๕ เซนติเมตร ทรงเป็นแบบโลหะปราสาท ลักษณะเหมือนบุษบก ทรงสี่เหลี่ยมโปร่งทั้ง ๔ ด้าน ฐานรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ที่ฐานมีลายประจำยาม ส่วนบนมีนาคจำลองทำด้วยโลหะ ๕ แถว ส่วนยอดซึ่งเป็นรูปนพศูลชาตุ กระงังขึ้นสูงหลุดหายไป

เดิมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สั่งทำจากต่างประเทศเพื่อทำเป็นยอดอาคารศาลสถิตย์ยุติธรรม แต่มีน้ำหนักมาก จึงทรงให้รื้อออก ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พระราชทานให้แก่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรมศิลปากร โดยจัดแสดงไว้ที่บริเวณกระเบื้องด้านข้างของพระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท

การปฏิรูประบบศาลไทย

แม้จะสร้างศาลสถิตย์ยุติธรรมขึ้นแล้ว แต่ระบบการศาลตามคตินิยมแบบไทยโบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและใช้เรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ระยะแรก ซึ่งเคยเหมาะสมกับสังคมไทยสมัยก่อน กลับกลายเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมแก่กาลสมัย และเป็นเครื่องถ่วงความเจริญของสังคมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกนิยม เพราะเป็นระบบที่มีศาลกระจัดกระจายกันอยู่ตามกระทรวงทบวงกรมต่างๆ มากมาย และมีระบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาและพิพากษาคดีที่ต้องทำงานร่วมกันหลายหน่วยงาน เช่น กรมรับฟ้อง ลูกขุน ตระลาการ และผู้ปรับ เป็นต้น ทำให้การพิจารณาคดีล่าช้าสืบเนื่อง รวมทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาเรื่องอำนาจศาลก้ำกัวยากกันและบางศาลไม่ทราบเขตอำนาจศาลแน่นอน เป็นเหตุให้จำนวนคดีความประเภทต่างๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและมากมายจนศาลจนเหลืออียศที่ศาลไทยในสมัยนั้นจะรับไว้ได้ นอกจากนั้นการที่ตระลาการผู้ใช้อำนาจพิจารณาคดีในศาลต่างๆ ซึ่งมีอยู่มากมายอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเสนาบดีหรืออธิบดีเจ้ากระทรวงทบวงกรมโดยตรง ผลผลให้อำนาจบริหารเข้ามาก้ำกัวยำอำนาจตุลาการ จึงทำให้การพิจารณาและพิพากษาคดีปราศจากความเป็นอิสระ ยิ่งไปกว่านั้นบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกระบวนการพิจารณาและพิพากษาคดี อันได้แก่ ลูกขุน ตระลาการ และผู้ปรับ ต่างก็ทุจริตและแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ รวมทั้งไม่เอาใจใส่ในการทำงาน เนื่องจากไม่มีการควบคุมกันอย่างจริงจัง ประกอบกับการได้สร้างข้อกีดกันเพื่อไม่ให้เลยในคดีนครบาลรับสำนวนตามพระบวรรัตนนครบาลปิ่นเกล้าและดอนจั่น ไทศรีอยุธยา จากสภาพดังกล่าวจึงเห็นได้ว่าระบบการศาลไทยในสมัยนั้นอยู่ในสภาพวิกฤตและน่าเป็นห่วงเป็นหลักการประกันความยุติธรรมแก่ประชาชนได้เลย รวมทั้งเป็นเหตุให้ชาวต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทยไม่พอใจและไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจศาลไทย จนก่อให้เกิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและการสูญเสียเอกราชทางการศาลในสมัยนั้น ดังนั้นจึงเกิดความเคลื่อนไหวที่จะปฏิรูประบบการศาลไทยใหม่หมดทั้งระบบ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องหามาตรการเพื่อปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการศาลไทยโดยสิ้นเชิง ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสตอบหนึ่งว่า "การในกรมลูกขุนหรือจะว่ารวบยอดว่าการในกรมยุติธรรมทั้งปวงซึ่งแยกไปเป็นหลายกรมนั้น จึงได้ทรงโทรมเลื่อมทรมานเข้ามาพันก้ำกัยที่จะแก้ไขให้ดีขึ้นในแบบเดิมนี้ได้" จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องแก้ไขเปลี่ยนรูปของกระทรวงยุติธรรมนี้ใหม่ ให้เป็นทางอันคิดครวญเลี้ยวตลอดเรื่อง ไม่เป็นแต่คิดป่วนแก้ไขครั้งหนึ่งคราวหนึ่ง การตำแหน่งยุติธรรมในเมืองไทยนี้ เปรียบเสมือนเรือกำปั่นที่ถูกพริ้วแลปลวกกินหุโถมทั้งลำ แต่ก่อนทำมันนั้นเหมือนเรือแห่งใดก็เข้าไม้คานอุดขาดและเพาะตรงที่วันั้น ที่อื่นก็โถมลงไปอีก ครั้นเข้ามาเข้าก็ยิ่งชำรุดหนักลงทั้งลำ เป็นเวลาสมควรที่ต้องตั้งกงขึ้นกระดานใหม่ให้เป็นของมันคงถาวรสืบไป แลเป็นการสำคัญยิ่งใหญ่ว่าจะต้องรีบจัดการโดยเร็ว หากไม่ก็จะต้องจมลงด้วยผุพังไปเหมือนเรือกำปั่นที่ชำรุดเหลือที่จะเยียวยา จนต้องจมลงละนั้น" ดังนั้นในที่สุดเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๓๔ จึงได้มีการออกประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๐ ประกาศนี้ลงวันที่ ๒๕

มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ แต่ลงประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับประจำวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๔ การประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมถือได้ว่าเป็นก้าวแรกที่สำคัญยิ่งของการปฏิรูประบบการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเป็นการวางรากฐานโครงสร้างศาลยุติธรรมใหม่ด้วยการจัดระบบศาลแบบตะวันตกนิยม และมีแนวคิดใหม่ที่แยกฝ่ายบริหารออกจากฝ่ายตุลาการโดยปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นเป็นครั้งแรก โดยตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเพื่อเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านศาลยุติธรรมอย่างแท้จริงเพียงองค์กรเดียว มีเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นเจ้ากระทรวงจึงทำหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่ศาลในการพิจารณาและพิพากษาคดีเท่านั้น ศาลต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ จำนวน ๑๖ ศาล ที่มีอยู่เดิมและกระจัดกระจายกันสังกัดในกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ถูกยุบรวมเหลือเพียง ๗ ศาล ได้แก่ ศาลอุทธรณ์คดีที่สอง ศาลอุทธรณ์คดีราชบุรี ศาลพระวชิรอาณาจักร ศาลแพ่งเกษม ศาลแพ่งกลาง ศาลสรรพากร และศาลต่างประเทศ โดยมีอธิบดีผู้พิพากษาเป็นผู้บังคับบัญชาในแต่ละศาลโดยตรง และให้ยกคดีที่ค้างพิจารณาในศาลเดิมเหล่านั้นรวมทั้งตระลาการผู้พิจารณามารวมยังศาลสถิตย์ยุติธรรม โดยมีเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบแก้ไขความขัดข้องในคดีเพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นไปโดยสะดวกและยุติธรรม กล่าวคือ ทำหน้าที่เป็นแผนกหนึ่งต่างหากจากการพิจารณาพิพากษาคดี แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมและอธิบดีศาลต่าง ๆ ทั้งเจ็ด ส่วนผู้พิพากษาก็คัดเลือกผู้ชำนาญในการพิจารณาคดีและสามารถเรียงคำพิพากษาได้ตั้งเป็นผู้พิพากษาในศาลทั้งเจ็ดศาลละคนสองคนสำหรับตระลาการในศาลเดิมก็รับมาทั้งหมดมีจำนวนราว ๕๑ คน โดยคงให้ทำหน้าที่อย่างเดิมต่อไปเมื่อรับราชการมาได้ ๑ ปี หรือ ๒ ปี ก็โปรดเกล้าฯ เลื่อนขึ้นเป็นผู้พิพากษาต่อไป ส่วนการปรับสังกัดสิ้นเชิงลูกขุนและผู้ปรับเคยทำมาแต่ก่อนนั้นก็มอบให้ผู้พิพากษาทำหน้าที่แทน นอกจากนี้ยังได้ตั้งกรมรับฟ้องขึ้นในกระทรวงยุติธรรมเพื่อรับฟ้องของราษฎรที่จะเกิดขึ้นใหม่ โดยให้ผู้ประทับรับฟ้องทำหน้าที่ประทับรับฟ้องส่งไปยังศาลทั้งเจ็ดให้ถูกต้องด้วยพระธรรมนูญศาลและตามรูปความเป็นแห่งหรืออาญา จึงก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการฟ้องคดีมากขึ้น ต่อจากนั้นก็ได้มีการปฏิรูประบบการศาลไทยโดยเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นลำดับตลอดมา ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓ ออกใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๔ จึงได้ยกเลิกวิธีพิจารณาความพล่อยเก่า โดยให้ผู้พิพากษาเป็นผู้พิจารณาความเองโดยตลอดตั้งแต่ต้นจนถึงพิพากษาคดีตั้งที่เป็นมาจนถึงปัจจุบัน บทบาทของตระลาการจึงมีหลายร้อยปีตั้งแต่สมัยอยุธยาจึงยุติลง สำหรับตัวตระลาการนั้น ผู้ที่สามารถเรียงคำพิพากษาได้ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษา ผู้ที่ทำได้ก็ให้ไปทำหน้าที่อย่างอื่นตามความรู้ความสามารถของตน และขณะเดียวกันใน พ.ศ. ๒๔๓๗ ก็ได้มีการออกพระราชบัญญัติตั้งข้าหลวงพิเศษสำหรับจัดการแก้ไขธรรมเนียมศาลยุติธรรมหัวเมืองทั้งปวง ร.ศ. ๑๑๕ เพื่อรวบรวมศาลในหัวเมืองต่างๆ ที่สังกัดกระทรวงอื่นให้มาอยู่ในสังกัดกระทรวงยุติธรรมเช่นเดียวกับศาลต่างๆ ในกรุงเทพฯ ในที่สุดระบบการศาลไทยจึงค่อยๆ เข้ารูปเข้ารอยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วพระราชอาณาจักรและสามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้อย่างเต็มที่

โรงเรียนกฎหมาย

ความคิดเบื้องต้นของการสถาปนาโรงเรียนกฎหมายขึ้นเป็นผลเนื่องมาจากความต้องการที่จะยกเลิกศาลสูงและจัดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเพื่อให้ประเทศไทยมีเอกราชทางการศาลอย่างแท้จริง การปฏิรูปกฎหมายและการศาลจะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ด้วยการสร้างกำลังคนรุ่นใหม่ที่เป็นนักกฎหมายไทยซึ่งมีความรู้กฎหมายแบบตะวันตกนิยม และในขณะเดียวกันก็มีความรู้ความเข้าใจในระบอบกฎหมายและการศาลที่สอดคล้องกับความเป็นประเทศไทยด้วย ทั้งนี้ เพื่อปฏิบัติหน้าที่ผู้พิพากษาในระบบการศาลแบบใหม่ที่ปฏิรูปขึ้นแล้ว ดังนั้นเมื่อนายโรแลนด์ ยัคแตงส์ (Roland Jacquemyns) หรือเจ้าพระยาอภัยราชสาส์นามูลกิจ ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ได้ถวายถวายเห็นต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ปลูกฝังวิชากฎหมายเพื่อทำระบบกฎหมายและจัดการศาลยุติธรรมให้ดีขึ้น พระองค์จึงทรงมีพระราชกระแสในเรื่องนี้กับขุนหลวงพระยาไกรสี (เปล่ง เวนมหาระ) เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ขุนหลวงพระยาไกรสีได้กราบบังคมทูลว่าจำเป็นต้องจัดตั้งโรงเรียนกฎหมายและได้ร่างพระราชบัญญัติจัดการเรียนกฎหมายขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย แต่ก็ยังมิได้สถาปนาขึ้น จนกระทั่งพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ โรงเรียนกฎหมายจึงถือกำเนิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ โดยได้รับแนวคิดจากเจ้าพระยาอภัยราชสาส์นามูลกิจอยู่ด้วยไม่น้อย เมื่อทรงจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกยังมิได้เป็นโรงเรียนหลวง แต่มีฐานะที่เรียกว่า **"กิจราชทวาร"** ในตอนแรกพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ทรงส่งน้องเป็นประจําหลังจากเวลาสวดพระกระยาหารกลางวันให้ท่องสวดข้ออยู่ติดกับห้องเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม อาคารศาลสถิตย์ยุติธรรม ชั้น ๒ (ต่อมาเมื่อมีนักเรียนเพิ่มมากขึ้น จึงย้ายไปเรียนกันที่ตึกสัสดีหลังกลาง เมื่อตึกสัสดีถูกรื้อเพื่อสร้างอาคารศาลอาญาหลังใหม่ ระหว่างก่อสร้างจึงได้ย้ายมาอาศัยเรียนที่อาคารถาวรวัดกุฎหน้าวัดมหาธาตุ แล้วย้ายไปสอนที่เรือนไม้ซึ่งอยู่ระหว่างศาลสถิตย์ยุติธรรมกับตึกสัสดี หลังจากนั้นโรงเรียนกฎหมายย้ายมาอยู่ที่อาคารศาลอาญาหลังใหม่ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ โรงเรียนกฎหมายในสมัยสมานติศึกษาได้ย้ายมาอยู่ที่ห้างแยกหม่นเก่า (เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา) นอกจากนี้ยังมีขุนหลวงพระยาไกรสี พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร และอีกหลายท่านมาช่วยสอน นักเรียนกฎหมายในตอนแรกจะเป็นผู้พิพากษาทั้งเก่าและใหม่รวมทั้งนักเรียนที่ประสงค์จะสอบเข้าเป็นผู้พิพากษาต่อไป การเรียนการสอนในโรงเรียนกฎหมายสมัยนั้นถือตามระบบกฎหมายอังกฤษ ใช้หลักสูตรและตำรากฎหมายอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ ส่วนตำรากฎหมายไทยใช้กฎหมายตราสามดวงฉบับที่พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ทรงจัดพิมพ์ขึ้น ผู้สอบไล่ได้ของโรงเรียนกฎหมายทุกคนกระทรวงยุติธรรมจะรับไว้ทำงานในตำแหน่งผู้พิพากษาของระบบการศาลแบบใหม่ และได้อัปเดตว่าเป็นเนติบัณฑิตโดยได้รับประกาศนียบัตรประทับตราจันทรมณฑล ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้ทรงเปิดให้มีการสอบไล่เป็นเนติบัณฑิต สถานที่สอบไล่ใช้ศาลาการเปรียญใหญ่ของวัดมหาธาตุ ได้ผู้สำเร็จเป็นเนติบัณฑิตรุ่นแรก รวม ๗ ท่าน เจ้าพระยาหมื่นจร (ลออ ไกรฤกษ์) ได้รับยกย่องว่าเป็นเนติบัณฑิตคนแรก ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ยก

ฐานะโรงเรียนกฎหมายขึ้นเป็นโรงเรียนหลวงในสังกัดกระทรวงยุติธรรม ทั้งนี้ เพื่อให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบและจัดการในโรงเรียนกฎหมาย และหลังจากนั้นได้มีการจัดตั้งสภานิติศึกษาขึ้นเพื่อจัดระเบียบและวางหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนกฎหมายในสังกัดกระทรวงยุติธรรม ดังนั้นการสถาปนาโรงเรียนกฎหมายขึ้นจึงเท่ากับเป็นการวางรากฐานการศึกษาวิชานิติศาสตร์ในประเทศไทยให้เป็นปึกแผ่นสืบมาจนถึงทุกวันนี้

เนติบัณฑิตยสภา

แต่เดิมเมื่อโรงเรียนกฎหมายมีความเจริญขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการโรงเรียนกฎหมาย เรียกว่า "สภานเนติบัณฑิต" ทั้งนี้เพื่อแบ่งเบาพระราชภารกิจของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม กรรมการส่วนใหญ่เป็นเนติบัณฑิต ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการประกาศให้โรงเรียนกฎหมายเป็นโรงเรียนหลวงในสังกัดกระทรวงยุติธรรม ดังนั้นการดูแลจัดการโรงเรียนกฎหมายโดยสภานเนติบัณฑิตจึงเป็นอันสิ้นสุดลง แต่หลังจากนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเนติบัณฑิตยสภา ขึ้น โดยทรงริ้วพื้นขึ้นจากสภานเนติบัณฑิตที่พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้ทรงก่อตั้ง โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาอภัยราชมหัยยุติธรรม (ม.ร.ว. ลพ สุทัศน์) เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ปรีชาภักดิ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสวัสดิวัตนวิศิษฎ์* อธิบดีศาลฎีกา เพื่อเลือกคณะกรรมการร่วมประชุมในการร่างข้อบังคับของเนติบัณฑิตยสภาโดยพระราชทานบันทึกหรือร่างข้อบังคับมาไว้ต้นคณะกรรมการพิจารณาเป็นแนวทาง เนติบัณฑิตยสภาอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ และมีวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงการศึกษากฎหมาย ฝึกอบรมให้มีความเชี่ยวชาญในการว่าความ ควบคุมดูแลมรรยาทของนายความโดยมีอำนาจพิจารณาเพิกถอนใบอนุญาตให้ว่าความของนายความที่ประพฤติตนไม่ถูกต้องตามพระราชบัญญัตินายความ อันเป็นการยกมาตรฐานวิชาชีพกฎหมายให้ได้รับการยกย่องจากประชาชน

*หมายเหตุ สะกดพระนามตามที่ทรงใช้

ความเป็นอิสระของอำนาจตุลาการ

ระบบการศาลไทยก่อนการปฏิรูปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ นั้น ฝ่ายบริหารสามารถครอบงำการประສาพความยุติธรรมของฝ่ายตุลาการ ทั้งนี้ เพราะ ราชการฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการมิได้แยกจากกัน ในสมัยนั้นถือว่าราชการชำระความโดยเฉพาะ อย่างยิ่งการชำระความอาชญาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจปกครองเพื่อปราบปรามและลงโทษ ผู้กระทำความผิดโดยตรง ศาลจึงกระจัดกระจายอยู่ตามกระทรวงทบวงกรมต่างๆ ราชการในสังกัดกระทรวงทบวงกรมเหล่านั้นอาจได้รับมอบหมายให้เป็นตุลาการชำระความ แสดงว่า ตระลาการในสมัยนั้นอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเสนาบดีหรืออธิบดีกระทรวงทบวงกรมโดยตรง ทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีปราศจากความเป็นอิสระและไม่ยุติธรรม แต่เมื่อมีการประกาศ ตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ได้มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงโครงสร้างของระบบการศาลไทยใหม่ทั้งระบบอย่างสิ้นเชิงด้วยการจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเป็นหน่วย ราชการที่รับผิดชอบงานด้านศาลยุติธรรมอย่างแท้จริงเพียงองค์กรเดียว โดยมีเสนาบดีกระทรวง ยุติธรรมเป็นเจ้ากระทรวง มีหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่ศาลในการพิจารณาและพิพากษาคดีเท่านั้น อันเป็นการวางหลักการใหม่ในระบบการศาลไทยด้วยการแยกฝ่ายตุลาการออกจากฝ่ายบริหาร และเพื่อให้มีความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีจึงจะนำมาซึ่งความยุติธรรมแก่ประชาชน

รัฐประศาสน์นโยบายในด้านความเป็นอิสระของอำนาจตุลาการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสามารถเห็นได้จากคำจารึกในทิวเป็ตรที่บรรจุที่บึงสังกะสีสถอยอยู่ในศาลาฤกษ์ของศาลสถิตย์ยุติธรรม ซึ่งต่อมา คือ อาคารศาลแห่งหลังเดิม จึงมีข้อความตอนหนึ่งว่า ... ทรงพระราชดำริเห็นว่าในการทั้งปวงเหล่านี้ การยุติธรรมอันเดียวเป็นกรณีที่สำคัญยิ่งใหญ่อ

เป็น หลัก } การชำระตัดสินความทุกโรงศาลเป็นเครื่องประกอบรักษาให้ความยุติธรรม

เป็นไป อย่างดีได้ขึ้นเพียงใด ประโยชน์ความสุขของราษฎรก็จะเจริญยิ่งขึ้นเท่านั้น ... ทรงพระราชดำริเห็นว่าควรอย่างธรรมเนียม พิจารณาตัดสินความ มากมายหลายศาล หลวงกระทรวง และผู้มีอำนาจต่างๆ ทั้งปวง บังคับบัญชาว่ากล่าวเอาเองแทนจะทุกกระทรวง พนักงานสืบสน

ปะปนกันกับราชการอื่นๆ นั้น เป็นเครื่องกีดกันให้การยุติธรรมเกิดยาก จำเป็นจะต้องจัดรวม เข้าให้เป็นแห่งเดียวกัน แลจัดให้ผู้พิพากษา } มีหน้าที่พนักงานแต่ที่จะทูลนำรักษายุติธรรม

อยู่ฝ่ายเดียว มิให้เกี่ยวในราชการอื่นๆ ได้ คัดเหตุที่เป็นช่องของการที่ไม่เป็นธรรมแล

เพิ่มเติมเปิดช่องโอกาสของการที่จะให้เจริญในทางยุติธรรมทุกอย่างที่คิดเห็นได้ ในเวลานี้

ทุก สิ่ง } ...”

ต่อมาเมื่อพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ท่านได้ทรงยึดถือหลักการให้ผู้พิพากษาเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีมาโดยตลอด และทรงเป็นแบบอย่างอันดีของการรักษาความเป็นอิสระของอำนาจตุลาการอย่างเคร่งครัดโดยไม่ยอมให้อำนาจใดๆ เข้ามาแทรกแซงได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ราษฎรได้รับความยุติธรรมจากสถาบันศาลอย่างแท้จริง บรรพตุลาการทั้งหลายได้ยึดถือหลักการนี้ไว้ในจิตสำนึกมาโดยตลอดจนเป็นบรรทัดฐานสืบต่อกันต่อมาจนถึงปัจจุบัน

๔๐

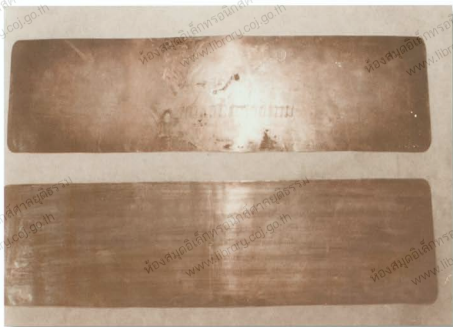

๔๑

หขิกเลียบหมายมือ

๔๐-๔๑

การให้เจือกผูกสำนวนและใช้ดินเหนียวผนึกตรงเส้นที่ผูก แล้วให้โจทก์และจำเลย
เอาเสียดไว้ที่ดินเหนียวเพื่อเป็นหลักฐานเท่านั้นเองด้วยการประจำครั้งหรือตะกั่วในปัจจุบัน
ซึ่งมีการบัญญัติไว้ในมาตรา ๗๗ แห่งพระโยกการลักษณะตราการว่า "มาตราหนึ่ง
อนาประชาราษฎรเปนความกัน ให้โจทก์ให้ช็อกจำเลยไว้ดิน แล้วให้โจทก์เลียบหมาย
มือก่อน จำเลยจึงหขิกคาม ถ้าจำเลยช็อกเลียบหมายมือก่อน ให้โทษเปนเบี้ย ๖๔๐๐๐
เปนไม้ซ่อมสาร" วิธีการผูกสำนวนและหขิกเลียบหมายมือได้ใช้เรื่อยมาจนถึงสมัยที่มี
การประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) เจ้าไฉ่วาเลกิให้ไปเลียบ
การประกาศใช้พระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕

๔๒

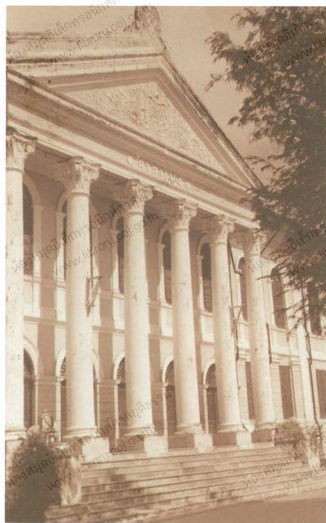
หิริญบัตร

๔๒-๔๓

แผ่นเงิน จำนวน ๔ แผ่น กว้าง ๔.๕ เซนติเมตร ยาว ๓๗.๒ เซนติเมตร บรรจุอยู่ภายในที่บลังกะสีที่อยู่ในแท่งหินแก้วสีทึบผิวหน้าซึ่งเป็นศิลาประพจน์ของอาคารศาลสถิตย์ยุติธรรมที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางศิลาก่อพระฤกษ์ด้วยพระองค์เอง มีรูเจาะตรงกลาง สันนิษฐานว่าสำหรับร้อยด้วยเชือก คล้ายคัมภีร์ใบลาน หิริญบัตร แผ่นที่ ๑ จารึกนามศาลว่า ศาลสถิตย์ยุติธรรม แผ่นที่ ๒ แผ่นที่ ๓ และแผ่นที่ ๔ จารึกวัน เดือน ปีที่เสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางศิลาก่อพระฤกษ์ และพระราชดำริที่สร้างศาลสถิตย์ยุติธรรม

๔๓

๔๔

๔๔-๔๕
ศาลสถิตยยุติธรรมในอดีต

๔๕

๔๖

๔๖

ยอดปราสาทยุติธรรมขณะตั้งอยู่ที่บริเวณระเบียบ
ด้านข้างของพระที่นั่งสุทไธสวรรย์

๔๖)

๔๖)

การพิจารณาคดีในศาลพระวรวงศ์เธอในสมัย
รัชกาลที่ ๕ ที่จำเลยเป็นคนในบังคับต่างชาติ
มีที่ปรึกษาทนายความชาวยุโรป ๑ คน ร่วม
นั่งพิจารณาคดีในองค์คณะผู้พิพากษาด้วย

การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลไทยอย่าง
เดียวไม่สามารถทำให้ต่างชาตินำเอาร่างการศาล
ให้แก่ประเทศไทย จึงจำเป็นต้องอาศัยการเจรจา
ทางการทูตด้วย เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ อังกฤษได้ทำ
สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ
พ.ศ. ๒๔๕๒ กับไทย โดยมีข้อตกลงว่าไทยต้องยก
กิลด์ตัน ตรังคะนู ไทบุรี และปิลิสให้อังกฤษเพื่อแลก
กับการที่อังกฤษยกเลิกศาลกงสุลและยอมให้คนใน
บังคับอังกฤษขึ้นศาลไทย อันหมายถึง ศาลต่างประเทศ
แต่มีเงื่อนไขว่าในการพิจารณาคดีของศาลต่างประเทศ
ต้องมีที่ปรึกษาทนายความชาวยุโรปร่วมนั่งฟังการ
พิจารณาคดีในศาลชั้นต้นและทำบันทึกความเห็นไว้ด้วย
และอังกฤษจะยกเลิกศาลต่างประเทศต่อเมื่อประ
เทศไทยมีประมวลกฎหมายตราบริบูรณ์แล้ว เป็นต้น

๔๘)

๔๘)

การพิจารณาคดีในศาลต่างประเทศที่มีกงสุล
ชาวต่างชาติร่วมพิจารณาคดียุติด้วย

๔๑

การปฏิรูปราชการศาลไทยครั้งแรกเกิดขึ้น
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๔๒

๕๐

๕๐

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ครุย
ปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ซึ่งทูลเกล้าฯ ถวายโดย
มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๐

๕๑

นายโรแลนด์ ชัคแมงส์ (Rolin Jacquemyns)

๕๑

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ประเทศไทยได้จ้างเข้ามาทำงานในตำแหน่งที่ปรึกษากฎหมายของกระทรวงการต่างประเทศและที่ปรึกษาชาวต่างชาติของประเทศ นายโรแลนด์ ชัคแมงส์ได้ปฏิบัติงานเป็นที่ไว้้วพระบรมมหาราชวังของรัชกาลที่ ๕ เป็นอันมาถึถึงใน พ.ศ. ๒๔๓๗ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น "เจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกุลกิจ" เจ้าพระยาอภัยราชาฯ ได้เป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงและจัดระบบกฎหมายและการศาลไทยตามแบบใหม่ โดยท่านได้ช่วยเหลือด้วยการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดระเบียบการศาลและการปรับปรุงการทำงานของกระทรวงยุติธรรมแก่พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ นอกจากนี้ท่านยังมีส่วนสำคัญในการก่อตั้งโรงเรียนกฎหมายเพื่อผลิตนักกฎหมายไทยสำหรับปฏิบัติงานในระบบการศาลแบบใหม่ ตลอดจนช่วยจัดระเบียบและวางรากฐานการศึกษากฎหมายในโรงเรียนกฎหมาย รวมทั้งยังเป็นการฝึกอบรมไล่ของนักเรียนกฎหมายรุ่นแรกอีกด้วย

ขุนหลวงพระยาไกรสี (เปล่ง เวนการะ)

๕๒

ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีความรู้ทางกฎหมายเป็นอย่างดี เป็นผู้พิพากษาไทยคนแรกที่เรียนกฎหมายสำเร็จได้เป็นเนติบัณฑิตอังกฤษ ท่านดำรงตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญา และเป็นอาจารย์สอนกฎหมายไทยให้แก่พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ เมื่อท่านเสด็จกลับจากประเทศอังกฤษใหม่ๆ ก่อนที่จะทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม เพื่อทรงสถาปนาโรงเรียนกฎหมายขึ้น ขุนหลวงพระยาไกรสีได้เป็นอาจารย์สอนกฎหมายและเป็นการฝึกอบรมไล่ของนักเรียนกฎหมายรุ่นแรกด้วย นับว่าเป็นกำลังสำคัญในการปฏิรูประบบการศาลไทย และการสอนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมาย

๕๒

๕๓

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิษณุ

๕๓

ในสมัยที่กระทรวงยุติธรรมองค์แรกเพิ่งจัดให้มีการออกประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๐ ซึ่งเป็นก้าวแรกที่สำคัญของการปฏิรูประบบการศาลของประเทศไทย และเป็นจุดเริ่มต้นของการที่ส่วนผู้ทรงมีส่วนผลักดันให้มีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงวิธีการของการเรียนการสอนตลอดจนหลักสูตรของโรงเรียนกฎหมายให้ลงรอยกับระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law)

พลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร

๕๕

อธิบดีกรมตรวจฎีกาองค์แรก กรมตรวจฎีกาตั้งขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๙๓ (พ.ศ. ๒๔๑๗) มีหน้าที่ตรวจฎีกา โดยคณะกรมการตรวจความฎีกาและทำความเห็นถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงวินิจฉัย มิได้มีลักษณะเป็นศาลอย่างในปัจจุบัน จันทรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับได้ว่าเป็นประธานศาลฎีกาองค์แรก นอกจากนี้ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมองค์ที่สอง การปฏิรูประบบการศาลในสมัยของท่านเน้นการปรับเปลี่ยนระบบการศาลเดิมมาเป็นระบบให้ทำตามแบบตะวันตกนิยมซึ่งได้ช่วยแก้ปัญหาทางกฏของระบบการศาลไทยได้เป็นอย่างดี และยังช่วยสร้างความรู้สึกเชื่อถือในระบบการศาลไทยแบบใหม่ให้เกิดขึ้นในหมู่เจ้าขุนมูลนาย

๔๔

๔๖

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์

๔๔-๔๕

เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมองค์ที่สามผู้ทรงสังเกตเห็นว่าการปฏิรูประบบศาลไทยมิใช่เพียงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายและการศาลเท่านั้น แต่การวางรากกฎหมายก็เป็งานสำคัญอีกประการหนึ่ง ทรงเห็นสำคัญในการจัดตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้นในกระทรวงยุติธรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ เพราะทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างกำลังคนขึ้นใช้ในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ทรงประสงค์ความรู้ทางกฎหมายและอรรถวิจยธรรมมูลาการแก่ผู้พิพากษาและนักเรียนกฎหมาย ทรงนิพนธ์ตำรากฎหมายไว้มากมาย ทรงยึดถือหลักการให้ผู้พิพากษาเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีโดยเป็นแบบอย่างอันดีของการรักษาความเป็นอิสระของอำนาจตุลาการอย่างเคร่งครัดโดยให้อำนาจใดๆ เจ้ามาแทรกแซงได้ ทรงบัญญัติตนเป็นตัวอย่างในด้านจริยธรรมตุลาการ กล่าวคือ ทรงให้ความสำคัญแก่ความซื่อสัตย์สุจริตและความสามารถในการงานของผู้พิพากษาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังทรงวางโครงการปรับปรุงเงินเดือนของผู้พิพากษาด้วยการเพิ่มเงินเดือนให้เพียงพอที่จะดำรงตนอยู่ได้ตามสมควรกับตำแหน่งหน้าที่และเกียรติศักดิ์ของตุลาการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ และทรงปรับปรุงเกี่ยวกับหลักกฎหมายวิธีสบัญญัติในการพิจารณาคดีของศาล ซึ่งผลให้เกิดการพิจารณาปัญหาข้อกฎหมายที่ต้องวินิจฉัยไปตามกฎหมายไทยซึ่งมักเกิดขึ้นในศาลต่างประเทศสะดวกและเป็นอรรถมากขึ้นจนชาวต่างชาติยอมรับระบบกฎหมายและการศาลไทย

เนติบัณฑิตสยามรุ่นแรกของโรงเรียนกฎหมาย

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐

๕๙

แฉกจากซ้ายไปขวา

๑. นายบุญ สุวรรณศรี ต่อมาสมัครเข้าศึกษาเป็น ทนายอรรถสารสิทธิกรรม
๒. นายลออ ไกรฤกษ์ ต่อมาสมัครเข้าศึกษาเป็น เจ้าพระยาหมื่น
๓. นายไชยสรรค์ คุ้มแพร่ (เทียม บุนนาค) ต่อมาสมัครเข้าศึกษาเป็น ขุนหลวงพระยาไกรสี และถูกถอดบรรดาศักดิ์เป็น นายเทียม ไกรสี

๔. นายถึก (ไม่ทราบนามสกุล) ต่อมาสมัครเข้าศึกษาเป็น ทนายนิเทศยุติธรรม

แฉกขวาจากซ้ายไปขวา

๑. ขุนสุภาเทพ (มา ภามย์) ต่อมาสมัครเข้าศึกษาเป็น พระยาหาญนิฉัตรมนตรี
๒. นายจันทน์ อมาตยกุล ต่อมาสมัครเข้าศึกษาเป็น พระยาเจริญราชไมตรี
๓. นายเสนองานประภาส (สุหรั่ง วัชรวิทย์) ต่อมาสมัครเข้าศึกษาเป็น พระยาพิชฌนาฏประชาบดี
๔. นายทองดี จรรมาศักดิ์ ต่อมาสมัครเข้าศึกษาเป็น พระยาธรรมสารเวทียุทธภัณฑ์
๕. นายไป๋ คอหมื่นทวี ต่อมาสมัครเข้าศึกษาเป็น พระยาพิชฌนาฏประชาบดี

๒๐

๒๐
นักเรียนนวกทหายในสัณโรงเรยนนวกทหายของ
กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ที่หน้าอาคารศาลสถิตยยุติธรรม
จึงเป็นที่ตั้งของกระทรวงยุติธรรม โรงเรยนนวกทหาย
และสภานัดบัตติตรอนัดบัตติตยสภามื่อแรกตั้ง

๒๑
เนติบัณฑิตสภามองโรงเรยนนวกทหายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔
ที่หน้าอาคารศาลสถิตยยุติธรรม
เนติบัณฑิตสภามุ่นนี้สำเร็จการศึกษาเพียง ๑๒ คน

๒๑

๒๒
นักเรียนที่หาเรียนที่โรงเรยนนวกทหายในสัณ
กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์มีประมาณ ๑๐๐ คน จึงใน
จำนวนนี้มีผู้พิพากษาในศาลทั่วเมืองมาฟังคำสอนและ
ฝึกอบรมด้วย เช่น พระยาสุวิชัยเดชไศษฤทธิ อธิบดี
ผู้พิพากษาศาลมณฑลนครราชสีมา พระภักดีราช
อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลกรุงเก่า เป็นต้น รวมทั้ง
ผู้พิพากษาที่เพิ่งเข้ารับราชการด้วย กล่าวได้ว่าผู้ที่เป็น
ผู้พิพากษาอยู่แล้วไม่ว่าผู้พิพากษาเก่าหรือใหม่ต่าง
ตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็น
ของการศึกษานวกทหายในโรงเรยนนวกทหาย แต่สัณ
ใหญ่จะเป็นนักเรียนที่ประสงค์จะฝอริจึงเป็นผู้พิพากษา
ต่อไปในอนาคต

๒๒

พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้ารุดรศักดิ์ กฤดากร

๖๓

เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมองค์ที่ผู้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ยกฐานะโรงเรียนกฎหมายขึ้นเป็นโรงเรียนหลวงในสังกัดกระทรวงยุติธรรม ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะขึ้นเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔

เจ้าพระยาอภัยราชามหายมิตรธรรมธร (ม.ร.ว. ลพ สุทัศน์)

๖๔

เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมคนที่ห้า ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๗ ต่อมาได้เป็นนายกสมาธิศึกษาคนแรกในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภานิติศึกษาขึ้นเพื่อจัดระเบียบและวางหลักสูตรของโรงเรียนกฎหมายในสังกัดกระทรวงยุติธรรมให้เข้ารูปเข้ารอยกับระบบกฎหมายของประเทศและให้อยู่ในระดับมาตรฐานเดียวกับโรงเรียนกฎหมายของต่างประเทศเมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๗

๖๔

๒๕

**พระยามานวราชเสวี
(ปลอด วิเชียร ณ สงขลา)**

๒๕

เนติบัณฑิตสยามของโรงเรียนกฎหมายเพื่อ
พ.ศ. ๒๔๕๔ ผู้เป็นกำลังสำคัญในการจัดระเบียบและ
วางหลักสูตรของโรงเรียนกฎหมายในสมัยสามนิติศึกษา

๒๖

๒๖

เนติบัณฑิตสยามของโรงเรียนกฎหมายภายใต้การกำกับดูแลของสภา
นิติศึกษาจารย์ที่หน้าอาคารศาลสถิตย์ยุติธรรมกับพระยามานวราชเสวี
ผู้อำนวยการแผนกปกครอง

๒๗

๒๗

พระยามานวราชเสวี อธิบดีศาลต่างประเทศ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการแผนกปกครอง และนายแอล ดูปลาตร์ (L. Duplatre) ผู้อำนวยการแผนกวิชา กับเนติบัณฑิตสยามของโรงเรียนกฎหมายในสมัยสถานนิติศึกษา ซึ่งเป็นวันสุดท้ายในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒๘

๒๘

คุณหญิงแรม พรหมโบล บุษยประสพ เนติบัณฑิตหญิงคนแรก ถ่ายรูปร่วมกับเนติบัณฑิตสยามของโรงเรียนกฎหมายในสมัยสถานนิติศึกษาและคณาจารย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓

๒๗

๒๘

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงฉลองพระองค์ครุยเนติบัณฑิตสยาม
พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเนติบัณฑิตยสภาขึ้น
โดยทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และทรงเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์
เมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๖

เจ้าพระยามหิธร (ลออ ไกรฤกษ์)

๗๐-๗๑

เนติบัณฑิตสยาม หมายเลข ๑ ของประเทศไทย ท่านเป็นเนติบัณฑิตรุ่นแรกของโรงเรียนกฎหมายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ผู้เป็นศิษย์ซึ่งเป็นกำลังสำคัญของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ในการปฏิรูประบบการศาลไทยและการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนกฎหมาย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกา ขณะมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาจักร์ปาเนศิริสิริวิสุทธิ นับเป็นสามัญชนคนแรกที่ได้รับตำแหน่งนี้ และระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๐ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ในคณะรัฐมนตรีชุดพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี

๗๐

๗๑

๗๒

เนติบัณฑิตสยามสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๗๓

เนติบัณฑิตสยามสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๗๔

เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ตัน บุนนาค)

๗๕

อธิบดีศาลฎีกาคนที่ห้าคนที่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาฤทธิการุณนิกง์ ระหว่างดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นเลขาธิการกระทรวงยุติธรรมอีกตำแหน่ง นับเป็นสมาชิกคนที่หกของกระทรวงยุติธรรม

๗๕

เจ้าพระยาศรัทธาภิเษก

(จิตร ณ สงขลา)

๗๖

เป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอธิบดีกองทัพบก กรมพลศึกษาและหอทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้เป็นผู้พิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญา ดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกาคนที่หกคนที่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาจินดาภิเษกสมาชิกคนที่หกได้รับตำแหน่งเลขาธิการกระทรวงยุติธรรมคนที่เจ็ดอีกตำแหน่ง ท่านทำหน้าที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมอีก ๓ สมัย ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ ครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ และครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ขณะที่เป็นนายกรัฐมนตรีศึกษาของโรงเรียนกฎหมาย ท่านได้ส่งเสริมให้สตรีได้ศึกษากฎหมายจนสำเร็จเป็นเนติบัณฑิตสยามเป็นครั้งแรก

๗๖

พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์

(วัน จามรมาน)

ดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลพระวชิราวุธ อธิบดีศาลคดีต่างประเทศ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม หลังจากนั้นกลับมาดำรงตำแหน่งกรรมการศาลฎีกา ผลิตงานตำรากฎหมายหลายเล่ม โดยเฉพาะหนังสือเรื่องอิสระของผู้พิพากษา และองค์ธรรมสี่ประการของผู้พิพากษาระลอกการ

พระยาเทพวิสุทธิพรหุลศรุตบดี

(บุญช่วย วณิกกุล)

คนไทยคนแรกที่ได้เป็นเนติบัณฑิตอังกฤษเกียรติยศนี้ที่ ๑ ของสำนักเกรย์อินน์ (Gray's Inn) ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำหน้าที่ผู้พิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญาและสิทธิบัตรของรัฐบาลไทย และภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และต่อมาในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ปีเดียวกันก็ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม นับได้ว่าท่านเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมคนสุดท้ายและเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมคนแรก และด้วยความที่เป็นเลิศในความรู้กฎหมาย ท่านจึงได้รับฉายาว่า "ผู้กฎหมาย"

๑๙

อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งผู้ที่ต้องถูกให้ออกจาก
ราชการในคดีล้มเจ้าพระปกเกล้าฯ จึงเป็นคดีการเมือง
ที่รัฐบาลโดยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นโจทก์ ทั้งที่
ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความยุติธรรมและซื่อตรงต่อหน้าที่โดยไม่
เกรงต่ออิทธิพลทางการเมืองใดๆ ที่เข้าแทรกแซง

พระสุทธธรรมาธิบดี (สุธ เลหะยานนท์)

บรรพบุรุษการตัวอย่าง

ความเป็นอิสระของอำนาจตุลาการ

คุณหญิงหมื่น สิริวรสาร ได้กล่าวขยายของท่านไว้ในหนังสือเรื่อง ชีวิตเหมือนฝัน บทที่ ๒๕ หน้า ๒๔๑ - ๒๔๒ ว่า "สำหรับพระสุทธธรรมาธิบดีท่านเป็นผู้ที่ควรแก่ความเคารพนับถืออย่างสูง เพราะท่านไม่เคยอยู่ใกล้ชิดกับสมเด็จพระปกเกล้าฯ เลย และในเวลาที่ทรงครองราชย์นั้นได้เป็นข้าราชการพิพรา หรือเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดของพระองค์มีแต่เนือย สมเด็จพระปกเกล้าฯ ไม่ทรงรู้จักพระสุทธธรรมาธิบดี เป็นส่วนตัวเลย แต่พระสุทธธรรมาธิบดีได้ปฏิบัติงานศาลด้วยความยุติธรรมและซื่อตรงต่อหน้าที่โดยไม่เกรงกลัวอิทธิพลใดๆ เลย นับเป็นผู้ที่ประเสริฐยิ่งนักและคนที่ศาลยุติธรรมของเรามีโอกาสให้เป็นบุคคลตัวอย่างของชาติ เนื่องจากคราบโลหิตศาลยุติธรรมของเราก็ยังมีบุคคลประเภทนี้อยู่ต่อไป ประเทศชาติของเราก็จึงเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าและพลเมืองก็เป็นสุขและอบอุ่น เพราะศาลยุติธรรมให้ความยุติธรรมและเป็นที่ยึดของราษฎรได้เสมอไป"

๔๐

พระยาอรรณการยัณห์พนธ์

(สิทธิ จุณณานนท์)

๔๐

วิกรมแต่เรียกว่าการทรงยุติธรรม ๓ สมัย ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ และครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ ท่านเป็นวิกรมแต่เรียกว่าการทรงยุติธรรมที่สละอำนาจของตนเพื่อไม่ให้อำนาจฝ่ายอื่นเข้ามาควบคุมและแทรกแซงการใช้อำนาจตุลาการของผู้พิพากษา สิ่งที่สามารถยืนยันและรับรองได้ก็คือเหตุผลของบั้นท้ายประกอบพระพรพัญญูยุติธรรมโดยข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๖๐ ของท่านรวมทั้งโอวาทที่ให้แก่มุขยัยผู้พิพากษารุ่นที่ ๓ และคำบรรยายแก่บุคคลทั่วไป โฉมพระแต่ผู้พิพากษา

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ภาพเก่าๆ ของการพิจารณาคดี

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขาศาสนา
www.library.coj.go.th

๘๑

๘๑
การพิจารณาคดีที่ศาลมณฑลนครไชยศรี
เมื่อ ร.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๕)
ซึ่งผู้พิพากษาของไทยประจำศาล

๘๒

๘๒
การพิจารณาคดีอาญาที่มีโทษอุกฉกรรจ์
ในศาลหัวเมืองแห่งหนึ่ง

๘๓

๘๓
การพิจารณาตัดสินคดีหนึ่งในศาลเมืองเพชรบุรี
เมื่อ ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑)

๘๔

๘๔
การพิจารณาตัดสินปล้นปากเหตุของ
ศาลเมืองเพชรบุรีเมื่อ ร.ศ. ๑๓๒ (พ.ศ. ๒๔๕๖)

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

บัดตั้งภูศาลโบราณและห้องพิพิธธนาคดีในสมัยก่อน

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

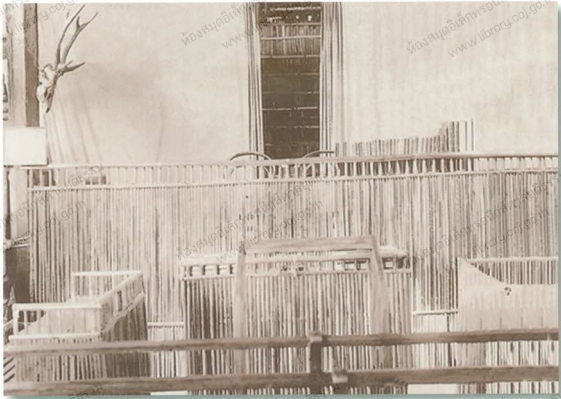
๘๕

๘๕ - ๘๖

บิลลังก์ศาลโบราณและห้องพิจารณาคดีสมัยรัตนโกสินทร์
ของศาลมณฑลนครราชสีมาที่มีตัวอาคารศาล
เป็นแก่งหิน ส่องภาพนี้ถ่ายไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙

๘๖

๘๗

๘๗

บัสลิงก์ศาลที่ท้าวไม้ไผ่ของศาลเมืองตะกั่วป่าแห่งแรก
ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑)

๔๔

ภายในห้องพิจารณาคดีของศาลจังหวัดชัยภูมิสมัยหนึ่ง

๔๕

บริเวณที่ทำงานของเสนาบดีศาลซึ่งอยู่ภายใน
ห้องพิจารณาคดีของศาลจังหวัดชัยภูมิ

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ตุลาการและข้าราชการศาลยุติธรรมในอดีต

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สาขานิติธรรม
www.library.coj.go.th

๕๐

คณะข้าราชการศาลจังหวัดสกลนครถ่ายภาพร่วมกัน
ที่หน้าอาคารศาลหลังที่สองซึ่งสร้างมาตั้งแต่
พ.ศ. ๒๔๕๔ ระหว่างที่ยังเป็นศาลเมืองสกลนคร

ด้วยอาคารศาลเมืองสกลนครหลังแรก ได้ความจากรายงานในพิชิตอาคารศาลหลังที่สามของนายสวัสดิ์ สุชาติวิทย์ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสกลนคร ว่า เป็นเรือนไม้ชั้นเดียวหลังยกมุง เกาและแคบ ตั้งอยู่ด้านหลังศาลากลางหลังเก่าที่รื้อไปแล้ว ได้ใจเป็นที่ทำการศาลมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๔ จึงย้ายไปอยู่ ณ อาคารศาลหลังใหม่ที่ปลูกสร้างเสร็จในปีนั้น โดยปลูกสร้างขึ้นใกล้ๆ อาคารศาลหลังแรก ใช้การขอแรงงานราษฎร ทำให้ไม่ต้องใช้เงินหลวงเลย เป็นเรือนไม้ชั้นเดียว หลังปั้นหย่า ใต้ถุนเตี้ย หลังคามุงด้วยกระเบื้องไม้ มีมุขหน้าภายในใช้ฉากกันเป็นท้องพิจารณา ๒ ห้อง อาคารนี้ได้ใจเป็นที่ทำการศาลมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๙๑ นานประมาณ ๔๐ ปี จึงมีสภาพเก่าและทรุดโทรมมาก เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ ขณะผู้พิพากษาท่านหนึ่งกำลังพิจารณาคดีท้องพิจารณาทางด้านหลังหักลงมาตลอดทั้งด้าน แต่โชคดีไม่มีใครได้รับอันตราย

๕๑

คณะตุลาการและข้าราชการศาลถ่ายภาพร่วมกับ
เจ้าพระยาอภัยราชมหายุทธมรรณ (ม.ร.ว. ลพ
สุทัศน์) เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ที่หน้าอาคารศาล
มณฑลนครราชสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔

๙๒

๙๒

คณะผู้พิพากษาและข้าราชการศาลเมืองลพบุรี
ชอบภาพถ่ายนี้ให้แก่ศาลมณฑลกรุงเก่า
เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

๙๓

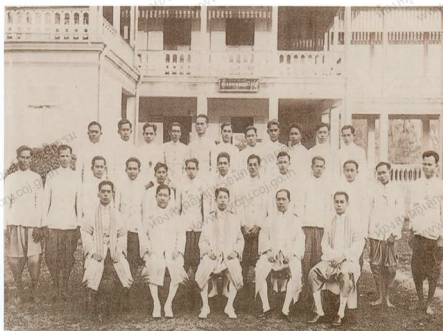
๙๓

คณะผู้พิพากษาและข้าราชการศาลเมืองระยอง
ถ่ายภาพรวมกันที่หน้าอาคารศาล

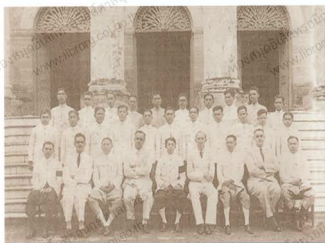
๑๔'

๑๔'
คณะผู้พิพากษาและตะโตะยุติธรรม
ของศาลเมืองบางนราในอดีต

๑๕'

๑๕'
คณะตุลาการและข้าราชการศาลชั้นอุทธรณ์
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔'

๙๖

๙๖

คนตุลาการและข้าราชการศาลยุติธรรมต่างประเทศ
ถ่ายภาพร่วมกับที่ปรึกษาทนายความชาวต่างชาติ
ที่หน้าอาคารศาลสถิตยยุติธรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔

ศาลคดีต่างประเทศแต่เดิมตามพระธรรมนูญ
ศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ เรียกว่า "ศาลต่างประเทศ"
แต่ได้แก่เป็น "ศาลคดีต่างประเทศ" โดยประกาศ
เพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗
ลงวันที่ ๙ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒)
ศาลคดีต่างประเทศ แบ่งเป็น ๒ แผนก คือ ศาลคดี
ต่างประเทศ ข้าราชการคดีที่เกี่ยวกับคนในบังคับ
อังกฤษ และศาลต่างประเทศ ข้าราชการคดีที่
เกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศส โดยทั้งสองศาลต่างมี
อำนาจพิจารณาพิพากษาความแพ่งและความอาญา
ได้ทุกด้วยกฎหมาย ตลอดจนพิจารณาพิพากษา
ความล้มละลายด้วย

๙๗

๙๗

คนตุลาการและข้าราชการศาลถ่ายภาพหมู่
ที่หน้าอาคารศาลสถิตยยุติธรรม

๑๘

๑๘
คณะผู้พิพากษาและข้าราชการ
ของศาลจังหวัดกาญจนบุรีสมัยหนึ่ง

๑๙

๑๙
คณะข้าราชการศาลของศาลแขวงสุพรรณบุรีเมื่อแรกตั้ง

ย้อนอดีตศาลยุติธรรมหัวเมือง

ถ้าอธิบายภาพใน ย้อนอดีตศาลยุติธรรมหัวเมือง
มีที่มาจากงานเขียนซึ่งเกิดจากการรวบรวมและค้นคว้า
ของบุคลากรอาวุโสขณะดำรงตำแหน่งที่ศาลนั้นๆ โดย
ลงพิมพ์ในนิตยสารศาลเทพฯ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการร่วม
ฉลองในพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

การจัดการศาลยุติธรรมหัวเมือง

ด้วยเหตุที่การชำระความหัวเมืองไม่เรียบร้อยแบบแผนที่น่าพอใจ ดังนั้นเมื่อตั้งกระทรวงยุติธรรมและปรับปรุงศาลในกรุงเทพฯ มาได้ ๓ ปีเศษ พอเข้ารูปเข้ารอยแล้ว จึงลงมือปรับปรุงศาลหัวเมืองต่อไป เดิมหัวเมืองต่างๆ ขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม และกระทรวงการต่างประเทศ (กรมท่า) การปกครองหัวเมืองในขณะนั้นแบ่งออกเป็นมณฑล โดยรวมเมืองหลายๆ เมืองเข้าเป็นมณฑล มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้บังคับบัญชา การจัดการศาลหัวเมืองจึงจัดให้สอดคล้องกับการปกครองมณฑลในขณะนั้น และในชั้นแรกก็ตกเป็นหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นผู้ปกครองหัวเมืองเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีความมุ่งหมายว่าเมื่อจัดการเสร็จแล้วจะให้ศาลหัวเมืองเหล่านี้มาสังกัดกระทรวงยุติธรรมเช่นเดียวกับศาลในกรุงเทพฯ

เพื่อให้บรรลุผลดังกล่าว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ เมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๔ และพระราชบัญญัติตั้งข้าหลวงพิเศษสำหรับจัดการแก้ไขธรรมเนียมศาลยุติธรรมหัวเมืองทั้งปวง ร.ศ. ๑๑๕ เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๔ โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ซึ่งขณะนั้นยังดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ เป็นสภานายกของกองข้าหลวงพิเศษ และขุนหลวงพระยาไกรสี (เปล่ง เภาวาระ) กับนาย ฮาร์ เจ. เกิร์กแปตริกเป็นข้าหลวงพิเศษประจำการไปจากกรุงเทพฯ สำหรับพระธรรมนูญศาลหัวเมืองนั้น กำหนดให้มีศาลหัวเมือง ๓ ชั้น คือ ศาลมณฑล ศาลเมือง ศาลแขวง อันเป็นศาลประจำ กับศาลพิเศษซึ่งจะตั้งขึ้นเป็นครั้งคราว ศาลแขวงมีเขตอำนาจในท้องที่ตามที่อยู่ของการเมืองกำหนด ศาลเมืองมีเขตอำนาจในท้องที่ที่ตั้งศาล และศาลมณฑลมีเขตอำนาจในหลายๆ เมืองที่รวมกันเข้าเป็นมณฑลที่ตั้งศาล และมีอำนาจทำหน้าที่เป็นศาลอุทธรณ์ในหัวเมือง กองข้าหลวงพิเศษจัดการศาลยุติธรรมหัวเมืองเริ่มจัดการในศาลมณฑลกรุงเทพฯ เป็นแห่งแรก โดยพระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศ์สิริพัฒน์ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลกรุงเทพฯ ร่วมเป็นข้าหลวงพิเศษโดยตำแหน่ง กับพระยาชัยวิชิต ผู้ว่าราชการเมืองกรุงเทพฯ อีกคนหนึ่ง พร้อมๆ กันนั้นก็ได้ตั้งศาลเมืองสระบุรีเมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) ต่อมาเมื่อ ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ได้ตั้งศาลเมืองอ่างทอง ศาลเมืองสิงห์บุรี และศาลเมืองลพบุรี การจัดการศาลมณฑลกรุงเทพฯ จึงสำเร็จแล้ว นอกจากนั้นใน ร.ศ. ๑๑๖ ยังได้ขยายออกไปจัดการศาลในมณฑลอื่นๆ อีก ได้แก่ มณฑลปราจีน มณฑลนครราชสีมา มณฑลนครราชสีมา มณฑลพิษณุโลก และใน ร.ศ. ๑๑๗ ได้จัดการศาลในอีกหลายมณฑล คือ มณฑลราชบุรี มณฑลภูเก็ต มณฑลนครราชสีมา มณฑลชุมพร และมณฑลนครสวรรค์

ในวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๗ ทรงมีพระบรมราชโองการให้ประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งกำหนดให้ศาลที่ขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรมเป็น ๒ แผนก คือ ศาลสถิตยุติธรรมกรุงเทพฯ แผนกหนึ่ง ศาลหัวเมืองแผนกหนึ่ง ศาลสถิตยุติธรรมกรุงเทพฯ ได้แก่ ศาลอุทธรณ์ ศาลพระราชอาญา ศาลแพ่ง ศาลต่างประเทศ ศาลไต่สวน ศาลหัวเมือง ได้แก่

ศาลมณฑล ศาลเมือง และศาลแขวง สำหรับศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุด รับผิดชอบและขึ้นโดยตรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มิได้ขึ้นอยู่กับกระทรวงใด

เมื่อการจัดการศาลยุติธรรมหัวเมืองได้สำเร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้ทรงยกเลิกตำแหน่งข้าหลวงพิเศษจัดการศาลยุติธรรมหัวเมืองโดยพระบรมราชโองการตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๙ และได้ตั้งตำแหน่งใหม่ เรียกว่า "ข้าหลวงพิเศษยุติธรรม" ขึ้นแทน อันได้แก่ ผู้พิพากษาศาลฎีกาที่มีพระบรมราชโองการตั้งให้เป็นข้าหลวงพิเศษ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาบังคับบรรดคดีแพ่งและคดีอาญา ตรวจตราระเบียบราชการศาล แนะนำครอของเจ้าผู้พิพากษาศาลฎีกาได้ทั่วทุกหัวเมืองมณฑลในราชอาณาจักร ฯลฯ ต่อมาได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ให้เปลี่ยนคำว่า "เมือง" เป็น "จังหวัด" และเปลี่ยนคำว่า "ผู้ว่าราชการเมือง" เป็น "ผู้ว่าราชการจังหวัด" กระทรวงยุติธรรมจึงมีประกาศ ลงวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๙ ให้เปลี่ยนนาม "ศาลเมือง" เป็น "ศาลจังหวัด" โดยให้คงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ ทุกประการ หลังจากนั้นเมื่อมีพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๖ ออกใช้บังคับ กำหนดให้จัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอ "มณฑล" จึงถูกยกเลิกไปโดยกฎหมายนี้ ดังนั้นเพื่อให้เป็นระบบระเบียบเดียวกัน พระธรรมนูญศาลยุติธรรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๖ จึงให้ยกเลิกศาลมณฑล และให้ศาลมณฑลเดิมมีฐานะเป็นศาลจังหวัด กับให้ยุบตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑล และให้มีข้าหลวงยุติธรรมซึ่งจะได้ประกาศตั้งขึ้นตามความจำเป็นของทางราชการ มีอำนาจเหมือนอธิบดีผู้พิพากษาศาลตามเขตซึ่งจะได้ระบุไว้ในประกาศนั้น

การจัดการศาลยุติธรรมหัวเมืองใช้เวลาเพียง ๓ ปีเศษ ก็จัดได้เกือบทั่วราชอาณาจักร นับว่าจัดการได้รวดเร็วมากและทำพร้อมๆ กันหลายแห่ง จนกล่าวได้ว่าเป็นการทำงานแข่งกับเวลาที่เดียว งานนี้สำเร็จลงได้ด้วยพระอุตสาหะขันแข็งของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์

ศาลมณฑลกรุงเก่า

๑๐๐

๑๐๐

ศาลมณฑลกรุงเก่าเมื่อแรกตั้งอยู่ในบริเวณพระที่นั่ง
พิมานรัตยาในพระราชวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนคร
ศรีอยุธยา เป็นศาลยุติธรรมหัวเมืองแห่งแรกที่จัดตั้งขึ้น
และเปิดทำการเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ.
๒๔๓๙)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล
ที่ ๕ ทรงจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมพระที่นั่งพิมานรัตยาและพลับพลา
จตุรมุขในพระราชวังจันทร์เกษมเพื่อใช้เป็นที่ว่าการ
มณฑล และทรงให้ใช้ส่วนหนึ่งของพระที่นั่งพิมานรัตยา
เป็นที่ทำการศาลมณฑลกรุงเก่าด้วย พระที่นั่งพิมานรัตยา
เป็นพระที่นั่งประทับพักผ่อนในวังเสด็จศรีอยุธยา พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นตามแบบเดิม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ
พระราชดำเนินมาทรงเปิดศาลมณฑลกรุงเก่าใน
วันเดียวกันกับวันที่เสด็จเปิดทางรถไฟสายตะวันออก
เฉียงเหนือ เส้นทางสายกรุงเทพฯ - กรุงเทพฯ ซึ่งตรงกับ
วันที่ ๒๖ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๙) โดย
ประทับรถไฟเป็นปฐมฤกษ์จากสถานีกรุงเทพ - เสด็จ
พระราชดำเนินลงที่สถานีกรุงเก่าด้วย ต่อมาเมื่อประกาศ
ตั้งศาลมณฑลกรุงเก่าตามพระบรมมณูญส์ทั่วเมือง ร.ศ.
๑๑๕ เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

ราวปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ พระที่นั่งพิมานรัตยา
เก่าและทรุดโทรมลง อาคารคับแคบ เพราะต้องอยู่ร่วมกับ
ที่ว่าการมณฑล ข้าราชการศาลยุติธรรมจึงร้องเรียนไป
ยังกระทรวงยุติธรรมเพื่อขอสร้างที่ทำการศาลถาวร
ที่ทำการถาวรของศาลมณฑลกรุงเก่าได้สร้างเสร็จใน
ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ปัจจุบันเป็นอาคารที่ทำการศาลแขวง
พระนครศรีอยุธยา

๑๐๑

๑๐๑

ภาพปัจจุบันของพระที่นั่งพิมานรัตยา
ในพระราชวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๐๒

๑๐๒

ศาลมณฑลกรุงเก่าในยุคต่อมา

๑๐๓

๑๐๓

อาคารศาลแขวงพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน

ถ่ายภาพไว้เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๒

จนยังใช้เป็นทำการศาลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๐๔
ศาลเมืองสิงห์

ศาลเมืองสิงห์และศาลเมืองลพบุรีตั้งขึ้นเมื่อพระเจ้าอภัยราชา กรมหมื่นสุทธนารีนาถ เจ้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า ทรงมีลายพระหัตถ์ทูลพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นสุทธนารีนาถ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ว่าสมควรจะตั้งศาลเมืองอ่างทอง ศาลเมืองสิงห์ ศาลเมืองลพบุรี ตามแบบศาลยุติธรรมอย่างใหม่ให้เหมือนศาลเมืองสระบุรีได้แล้ว เสด็จในกรมฯ ทรงเห็นชอบและโปรดเกล้าฯ ให้อธิบดีกรมการปกครองพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชหัตถ์ดลเกล้าเจ้าพระบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) โดยมิทลวงมหาดไทยและทลวงกรมการปกครองเป็นผู้พิพากษาของศาลเมืองสิงห์ ส่วนศาลเมืองลพบุรีมิทลวงราช-สิทธิธรรมและทลวงกิจวิจารณ์เป็นผู้พิพากษา

ศาลเมืองลพบุรีที่สร้างขึ้นเปิดทำการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ โดยมีพระวรพจน์วินิจัยเป็นผู้พิพากษา ตัวอาคารศาลเป็นตึกชั้นเดียว หลังคามุงกระเบื้องจีนล็กก็ ยี่ท่อนำช่องทลง เป็นผู้อก่อสร้าง

๑๐๕
ศาลเมืองลพบุรี

๑๐๖

๑๐๖
ศาลจังหวัดชัยนาท

อาคารศาลหลังนี้สร้างใน พ.ศ. ๒๔๖๖ และทำพิธีเปิดศาลในวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ โดยมีพระยาโบราณราชธานินทร์ อปรพรหมทลอยุธยา เป็นประธานในพิธี ใช้เป็นสถานที่ประชุมศาลมณฑลอยุธยาถึง ๕๐ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๗ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๗

๑๐๗

๑๐๗
ศาลจังหวัดอ่างทอง

แต่เดิม คือ ศาลเมืองสระบุรี อยู่ในหมอนลาดกรุงเก่า ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) เป็นศาลยุติธรรมหัวเมืองที่ตั้งขึ้นเป็นลำดับที่สอง

๑๐๘

๑๐๘
ศาลจังหวัดสระบุรี

อาคารศาลจังหวัดสมุทรปราการหลังนี้ สร้างขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) เดิม เป็นอาคารชั้นเดียว ก่ออิฐถือปูน หลังคา ปั้นหยาก หันหน้าออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ใน พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้มีการซ่อมแซมและต่อเติมอาคาร ครึ่งหนึ่ง ต่อมาอาคารดังกล่าวชำรุดทรุดโทรม และคับแคบ ไม่สะดวกในการอำนวยความสะดวก จึงรื้อถอนอาคารหลังนี้ลง และ ก่อสร้างอาคารขึ้นใหม่ในพื้นที่เดิม

๑๐๗

๑๑๐

๑๐๘

ศาลจังหวัดสมุทรปราการ

๑๑๐

บริเวณศาลมณฑลปราจีนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔

๑๑๑

๑๑๑

ศาลจังหวัดกบินทร์บุรี

ข้าหลวงพิเศษจัดการศาลยุติธรรมหัวเมืองทั้งหมดลงปราจีนเป็นลำดับต่อจากศาลมณฑลกรุงเก่าใน พ.ศ. ๒๔๔๐ โดยเริ่มจัดการที่ศาลเมืองชลบุรีก่อน ในปีเดียวกันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งศาลเมืองกบินทร์บุรี โดยกำหนดเปิดศาลในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ เป็นศาลชั้นสองในมณฑลปราจีน มีอำนาจศาลเฉพาะในเขตเมืองกบินทร์บุรี มีหลวงวิจิตรพจนการเป็นผู้พิพากษา ต่อมาปีประกาศกระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๙ ให้เปลี่ยนนามศาลเมืองกบินทร์บุรีมาเป็นศาลจังหวัดกบินทร์บุรี และคงให้ผู้อำนวยการพิจารณาพิพากษาคดีตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ ทุกระการ ศาลจังหวัดกบินทร์บุรีพิจารณาพิพากษารวมคดีเรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๗๔ จึงได้มีการยุบศาลจังหวัดกบินทร์บุรีรวมเข้ากับศาลจังหวัดปราจีนบุรี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้มีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงสำหรับหัวเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๔ จึงมีการจัดตั้งศาลแขวงกบินทร์บุรีขึ้น แต่ต่อมาได้มีการออกพระราชบัญญัติยกฐานะศาลแขวงกบินทร์บุรีเป็นศาลจังหวัด พุทธศักราช ๒๔๘๑ และได้เปิดทำการพิจารณาพิพากษาคดีในฐานะศาลจังหวัดตั้งแต่วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นต้นมา

๑๑๒

๑๑๒

ศาลมณฑลจันทบุรี

เดิมชื่อว่า ศาลเมืองจันทบุรี ต่อมาเมื่อ ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ได้ยกฐานะขึ้นเป็น ศาลมณฑลจันทบุรี มีเขตอำนาจครอบคลุม ถึงเมืองระยอง เมืองแกลง เมืองชลอง เมืองตราด และเมืองประจันตคีรีเขต (คือ เกาะช้างในปัจจุบัน) มีหลวงสวัสดิบุรีเมืองเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรก อาคารศาลมณฑลจันทบุรีหลังนี้สร้างขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๖

อาคารศาลจังหวัดระยองหลังนี้สร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อครั้งยังเป็นศาลเมืองระยองเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๐.

แต่เดิมนั้นจังหวัดระยองเป็นหัวเมืองตะวันออก เรียกว่า เมืองระยอง และอำเภอแกลงมีฐานะเป็นหัวเมืองเอกเทศ เรียกว่า เมืองแกลง ต่างมีศาลเมืองในสังกัดกระทรวงมหาดไทย ต่อมาได้มีการจัดการให้ศาลเมืองระยองและศาลเมืองแกลงเข้ามาเป็นศาลยุติธรรมหัวเมืองในสังกัดกระทรวงยุติธรรมเช่นเดียวกับศาลในกรุงเก่า ผู้พิพากษาศาลเมืองระยองในระยะแรก คือกรรมการเมืองระยองที่ข้าหลวงเทศาภิบาลและข้าหลวงพิเศษเลือกสรรมาและจัดให้ศึกษาอบรมวิธีพิจารณาความอาชญาพิพจน์พิพากษาอาชญากรรมคดีได้ เมื่อคู่ความไม่พอใจคำพิพากษาของศาลเมืองระยองและศาลเมืองแกลง ก็อาจอุทธรณ์ไปยังศาลมณฑลจันทบุรีได้ ต่อมาดีความในศาลเมืองทั้งสองมีน้อยมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกศาลเมืองแกลงเสีย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่า "เมือง" เป็น "จังหวัด" ศาลเมืองระยองจึงเปลี่ยนนามเป็น "ศาลจังหวัดระยอง" ด้วย

๑๑๓

๑๑๓

ศาลจังหวัดระยอง

๑๑๙
ศาลเมืองตราด

ศาลมณฑลนครราชสีมาตั้งขึ้นตามประกาศตั้งศาลยุติธรรมมณฑลนครราชสีมา ลงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) โดยมีพระยาสุริยเดโชพิเศษฤทธิ์ เป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลนครราชสีมา พระเพทสุภาแห่งและหลวงราชพลฤทธิเป็นผู้พิพากษารอง ได้เปิดทำการศาลเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ หลวงนิเทศยุติธรรม อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลนครราชสีมา เสนอความเห็นว่าจะสมควรก่อสร้างที่ทำการศาลแห่งใหม่ แต่การก่อสร้างศาลมณฑลนครราชสีมาได้ดำเนินการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ ต่อมาหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินใน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว ได้มีการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๖ ยกเลิกการปกครองแบบมณฑลและจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัดและอำเภอ ดังนั้น จึงได้ออกพระธรรมนูญศาลยุติธรรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๖ เพื่อยกเลิกศาลมณฑล ศาลมณฑลนครราชสีมาจึงเปลี่ยนฐานะเป็นศาลจังหวัดนครราชสีมา

จากหลักฐานที่พอประมาณได้ว่า ศาลจังหวัดตราดหรือศาลเมืองตราดในสมัยก่อนตั้งขึ้นในราว ร.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) ในตอนแรกอาศัยศาลหน้าโบสถ์ของวัดไผ่ล้อมเป็นที่ทำการศาลชั่วคราว ต่อมาอีก ๑ ปี ได้ปลูกศาลชั่วคราวขึ้นอีก รูปทรงปั้นหยา หลังคาหูกง และใช้เป็นสถานที่พิจารณาคดีพหุภาคติอยู่จนกระทั่งเมืองตราดตกไปอยู่ในความครอบครองของรัฐบาลฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) ศาลเมืองตราดจึงหมดสภาพไปโดยปริยาย ต่อมาเมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ฝรั่งเศสมอบเมืองตราดคืนให้รัฐบาลไทย ศาลเมืองตราดจึงกลับมีสภาพมาขึ้นใหม่ ศาลเมืองตราดจึงจัดตั้งที่ทำการศาลแห่งใหม่อยู่ที่เรือนทรงปั้นหยาหลังหนึ่ง มีสภาพเดียวกับศาลก่อนที่เมืองตราดจะตกไปเป็นของฝรั่งเศส และใช้ทำการพิจารณาคดีพหุภาคติอยู่จนถึงวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๓) เพราะได้รับพระบรมานให้สร้างที่ทำการศาลขึ้นใหม่ เป็นเรือนไม้ทรงปั้นหยา ขึ้นเดี่ยว ปลูกอยู่ในบริเวณศาลจังหวัดตราดปัจจุบัน โดยเปิดทำการเมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๓ จนถึงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖ แล้วรื้อถอนและปลูกสร้างศาลจังหวัดตราดหลังใหม่

๑๑๙
ศาลมณฑลนครราชสีมา

เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้จัดตั้งศาลยุติธรรมขึ้นมีอยู่ในมณฑลอีสานและมณฑลอุดร แต่ศาลมณฑลอีสานมีฐานะเป็นศาลต่างประเทศตามสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับฝรั่งเศส ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๕๑) ด้วย ทำให้มีการจัดตั้งศาลมณฑลอีสานขึ้น แต่ศาลมณฑลอีสานในฐานะศาลต่างประเทศยังมิได้เปิดทำการ เพราะยังมิได้ตั้งกงสุลฝรั่งเศส จนกระทั่งเดือนกุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๕) จึงได้ตั้งขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ กระทรวงยุติธรรมได้อนุมัติให้ก่อสร้างอาคารศาลมณฑลอีสานเป็นตึกใหญ่ขณะเดียวกันได้เปลี่ยนนามจาก "ศาลมณฑลอีสาน" เป็น "ศาลมณฑลอุบล" และดำเนินการก่อสร้างจนเปิดทำการได้ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ทางราชการได้ยุบมณฑลอุบลและให้จังหวัดต่างๆ ในมณฑลนี้ไปขึ้นอยู่กับมณฑลนครราชสีมา ศาลมณฑลอุบลจึงสิ้นสภาพไป แต่ในฐานะศาลต่างประเทศยังคงมีอยู่ จนกระทั่งมีการแก้ไขสัญญาทางพระราชไมตรีกับฝรั่งเศส ทำให้สิทธิพิเศษทางการศาลของคนในบังคับฝรั่งเศสหมดไป ศาลต่างประเทศอุบลราชธานีจึงสิ้นสุดลงไปด้วย

๑๑๖

๑๑๖
ศาลมณฑลอีสานเมื่อแรกตั้งใน ร.ศ. ๑๒๗
(พ.ศ. ๒๔๕๑) ต่อมาเปลี่ยนนามเป็น
"ศาลมณฑลอุบล"

๑๑๗

๑๑๗
ศาลเมืองไชยภูมิที่สร้างขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๒๒
แทนหลังเดิมที่ถูกเพลิงไหม้

เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๕๖) เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ ศาลเมืองไชยภูมิหลังเดิมถูกเพลิงไหม้จนระงับผู้พิพากษาทั้งสองสืบพยานคดีอาญาระหว่างขุนศรี ใจทัก และนายบุญผา จันฉาย ในคดีบุกรุกบ้าน โดยเพลิงไหม้เริ่มขึ้นที่เรือนจำเมืองไชยภูมิจึงอยู่ใกล้กับศาลขุนพรหมสุภา ผู้พิพากษาศาลเมืองไชยภูมิ จึงแจ้งให้หลวงวิจิตรเนติศาสตร์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลนครราชสีมา ทราบเพื่อรายงานต่อปลัดทูลฉลองกระทรวงยุติธรรม ตามบัญชีของที่เก็บหนี้ไฟปรามกว่ามีจำนวนความ ร.ศ. ๑๑๖ จึงเก่าที่สุด ทำให้ทราบได้ว่าใน พ.ศ. ๒๔๕๐ ศาลเมืองไชยภูมิเปิดทำการแล้ว

๑๑๘

๑๑๘
ศาลเมืองซุนน็องเมื่อแรกตั้งใน พ.ศ. ๒๔๕๔

เมื่อสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ มีพระเสาวนีย์ประกาศให้จัดตั้งศาลยุติธรรมหัวเมืองมณฑลนครราชสีมาขึ้นเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ดังนั้นจึงมีการจัดตั้งศาลเมืองบุรีรัมย์ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ทลวงวิจิตร-เนติศาสตร์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลนครราชสีมา ได้มาตรวจราชการศาล แล้วมีความเห็นว่าสมควรก่อสร้างศาลเมืองบุรีรัมย์ใหม่ แต่ก็ยังมิได้รับการอนุมัติ เพราะขาดงบประมาณ จนกระทั่งทูลโทรคมนาคม สภาพศาลไม่สามารถใช้เป็นที่พักอาศัย ต้องย้ายไปปฏิบัติงานที่บ้านผู้พิพากษาแทน ในที่สุดกระทรวงยุติธรรมจึงมีคำสั่งให้ก่อสร้างศาลเมืองบุรีรัมย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ แต่ระหว่างก่อสร้างมีการเปลี่ยนนามเป็นศาลจังหวัดบุรีรัมย์ ศาลจังหวัดบุรีรัมย์สร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นอาคารไม้ หลังครมุงกระเบื้องซีเมนต์ มีมุขลดหน้ามุขติดตราครุฑพาหนะ ทาสีขาวทั้งหลัง และมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐

เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เป็นข้าหลวงใหญ่ต่างพระองค์ในมณฑลอีสานรวมหัวเมือง ๕ เขต คือ อุบลราชธานี จำปาศักดิ์ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด และสุรินทร์ จึงมี ๓ เมือง อยู่ในเขต คือ เมืองซุนน็อง เมืองศรีสะเกษ และเมืองเดชอุดม โดยได้รับพระราชทานอำนาจเด็ดขาดในการวินิจฉัยคดีความด้วย จึงทรงจัดให้มีศาลหมู่บ้าน ศาลอำเภอ ศาลเมือง และศาลข้าหลวง ต่อมาเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้มีการจัดตั้งศาลยุติธรรมหัวเมืองในมณฑลอีสาน ๓ แห่ง ได้แก่ ศาลมณฑลอุบล ศาลเมืองร้อยเอ็ด และศาลเมืองสุรินทร์ ส่วนจังหวัดซุนน็องเดิมให้ราษฎรไปฟ้องร้องยังศาลในเมืองที่อยู่ใกล้เคียง ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งมณฑลอีสานเป็นมณฑลอุบลและมณฑลร้อยเอ็ดในวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยกำหนดให้เมืองซุนน็องอยู่ในมณฑลอุบล แต่เมืองซุนน็องมีเขตการปกครองกว้างขวาง การเดินทางไม่สะดวก จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งศาลเมืองที่จังหวัดซุนน็องเมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔ ศาลเมืองซุนน็องเมื่อแรกตั้งใช้ทำการอำเภอเป็นศาลชั่วคราว มีสภาผู้ไม้มันคง มีฝาแฝดเป็นโรง ๓ ท้อง มีมุขกลางและเฉลียง ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๙ กระทรวงยุติธรรมได้ประกาศเปลี่ยนนามเป็นศาลจังหวัดซุนน็อง ส่วนที่ทำการศาลยังคงตั้งอยู่ที่อำเภอศรีสะเกษ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้มีการออกพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนนามจังหวัดและอำเภอบางแห่ง จังหวัดซุนน็องจึงเปลี่ยนนามเป็นจังหวัดศรีสะเกษ กระทรวงยุติธรรมจึงได้ประกาศเปลี่ยนนามศาลจังหวัดซุนน็องเป็นศาลจังหวัดศรีสะเกษตั้งแต่วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ เป็นต้นมา

๑๑๙

๑๑๙
ศาลจังหวัดบุรีรัมย์เมื่อแรกตั้งใน พ.ศ. ๒๔๖๐

เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ไทยกับฝรั่งเศสทำสัญญาสงบศึก ในสัญญาบังคับให้ไทยคืนกองทัพทางเส้นในเขตแดนแม่น้ำโขง ๒๕ กิโลเมตร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ข้าหลวงต่างพระองค์ จึงบัญชาการปกครองต่างพระเนตรพระกรรณอยู่ที่เมืองหนองคายในมณฑลลาวพวน จึงย้ายจากเมืองหนองคายไปตั้งอยู่ที่บ้านเดื่อหมากแข้ง (ต่อมาเปลี่ยนนามเป็นมณฑลฝ่ายเหนือ มณฑลอุดร และจังหวัดอุดรธานี ตามลำดับ) ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ได้กราบบังคมทูลขอตั้งศาลมณฑลอุดรขึ้น โดยมีหลวงสารกิจปริชาเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลอุดรคนแรก เข้าใจว่าจะเป็นแบบศาลโรงนา หรือไม้ก็เป็นแบบเดียวกันกับเรือนของชาวอีสานในสมัยก่อน ตั้งอยู่ข้างต้นโพธิ์ในบริเวณวังของท่าน ชาวบ้านเรียกว่า "วังเจ้าขาว" ที่ทำการหลังแรกใช้มาประมาณ ๒ ปี จึงมีการขออนุมัติเพื่อสร้างศาลใหม่ต่อกระทรวงยุติธรรม ซึ่งได้แก่ อาคารศาลมณฑลอุดรหลังที่สอง

๑๒๐

ศาลมณฑลอุดรหลังที่สอง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ และเปิดทำการได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ เนื่องจากเป็นอาคารไม้ จึงชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลากะทรวงยุติธรรมจึงอนุมัติให้สร้างอาคารศาลหลังใหม่เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๖

๑๒๑

ศาลมณฑลร้อยเอ็ดยุคที่สอง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖

แต่เดิมมาที่ทำการศาลมณฑลร้อยเอ็ดมีลักษณะเป็นที่ทำการชั่วคราว ทำด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะโดยรอบหลังคามุงหญ้าแฝก ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ พระยาจักรพรรพชาดา อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลร้อยเอ็ดในขณะนั้น ได้รื้อที่ทำการศาลเดิมแล้วสร้างใหม่ เป็นเรือนไม้สมัยเก่า หลังคามุงสังกะสี แต่ภายในคับแคบและสืดมาก ดังนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ นายเชมชาติ บุณยรัตพันธุ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม มาตรวจศาลแล้วเห็นสมควรให้สร้างที่ทำการใหม่ ต่อมาจึงได้เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๔ และทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๕

๑๒๒

ศาลจังหวัดเลยในขณะที่ยังเป็นศาลเมืองเลย

เมืองเลยเป็นหัวเมืองขึ้นนอกอยู่ในมณฑลลาวพวน
ก่อนที่จะเข้ามารวมอยู่ในมณฑลอุดรนั้น เมืองเลยมีศาลมา
แต่เดิม ตัวศาลเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว หลังคามุงด้วยแฝก
ไผ่ไผ่ ตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นสำนักงานครูสิมมณคารใน
ปัจจุบัน จากหลักฐานในราชกิจจานุเบกษาปรากฏว่ามี
ประกาศตั้งข้าหลวงพิเศษจัดการศาลยุติธรรมหัวเมืองใน
มณฑลอุดร ลงวันที่ ๒๗ เมษายน ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ.
๒๔๕๑) และประกาศตั้งตำแหน่งข้าราชการศาลยุติธรรม
ศาลเมืองเลย ร.ศ. ๑๓๒ (พ.ศ. ๒๔๕๖) ทำให้ศาลเมืองเลย
ย้ายมาสร้างใหม่ในช่วงประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็น
เรือนไม้ชั้นเดียว ทรงเตี้ย หลังคามุงกระเบื้องดินเผา
ยกพื้น สืบไป ๕ ชั้น จัดหน้ามุข ๓ ฝั่ง แฉกรอบใต้ถุน ต่อ
มาด้วยอาคารศาลหลังดังกล่าวชำรุดทรุดโทรมมาก จึงรื้อ
และสร้างขึ้นใหม่ในรูปทรงเดิมด้วยไม้ตะแบกดินเผา
พ.ศ. ๒๔๗๐

๑๒๓

ศาลจังหวัดเลยที่ก่อสร้างเป็นครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐

๑๒๔

๑๒๔
ที่พักพยานของศาลเมืองเลย
เดิมสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ แต่ได้มีการซ่อมแซม
ตั้งใหม่ภายหลังปี พ.ศ. ๒๔๖๗
ในขณะที่เป็นศาลจังหวัดเลยแล้ว

๑๒๕

๑๒๕
ศาลจังหวัดขอนแก่นซึ่งเปิดอย่างเป็นทางการ
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕

เมื่อประมาณ ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๑) มีการ
ได้ส่วนเพื่อรณรงค์ความโดยผู้ทำการศาลเริ่มสร้างขึ้น
ที่บ้านเมืองเก่า โกลบกันแค้นคร เรียกว่า "ศาลคดีดิน"
ขณะนั้นยังไม่มีอาคาร ครั้น ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕)
หลวงอภัยวิบูลย์ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเมืองขอนแก่น
ในขณะนั้น ได้ร่วมมือกับผู้ว่าราชการเมืองย้ายศาลเก่า
มาตั้งอยู่ที่ตำบลพระลับ ปัจจุบันคือ บริเวณที่ตั้งบ้านพัก
อธิบดีผู้พิพากษามาตรา ๔ ซึ่งอยู่ที่ตำบลในเสียง จังหวัด
ขอนแก่น ต่อมาพระโสมภพวินิจชัย อธิบดีผู้พิพากษา
ศาลมณฑลอุดร พบความชำรุดทรุดโทรมมาก จึง
รายงานต่อปลัดทูลฉลองกระทรวงยุติธรรม และได้เริ่ม
ดำเนินการก่อสร้างในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ แล้วเสร็จใน
เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ
เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๕ แต่ต่อมา
ก็ได้มีการก่อสร้างอาคารศาลหลังใหม่ขึ้นแทน

๑๒๖

๑๒๖
อาคารศาลแขวงขอนแก่นหลังแรกสร้างเป็นเรือนไม้
ชั้นเดียว ทรงมนิลา ใต้ถุนเตี้ย ขนาด ๑ บัลลังก์ ตั้งอยู่
ในบริเวณศาลจังหวัดขอนแก่นหลังเดิมที่ถนนกลางเมือง
ปัจจุบันเป็นที่ตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาขอนแก่น
พิธีเปิดศาลเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๐

ด้วยเหตุที่หัวเมืองริมแม่น้ำโขงเวลาเกิดศึกสงครามเกิดขึ้นต้องไปพึ่งร่องวักสาวกัณฑ์ศาลมณฑลอุดรจึงอยู่ห่างไกลทำให้เป็นที่ลำบากแก่ราษฎร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมจัดตั้งศาลยุติธรรมหัวเมืองที่เมืองหนองคาย โดยเริ่มรับฟ้องอรรถคดีตั้งแต่วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ ที่ทำการศาลครั้งแรกตั้งอยู่ที่ท่าเรือเหล็กริมแม่น้ำโขง ปัจจุบันเรียกว่า "ท่าเสด็จ" มีลักษณะเป็นศาลาเล็ก จำนวน ๓ ห้อง ไม่มีฝาผนังห้อง ต่อมาเมื่อขุนนางธรรมาภิบาลการเป็นคู่พิพากษาศาลเมืองหนองคาย พิจารณาเห็นว่าศาลเป็นศาลโล่งๆ ไม่มีฝา สภาพทรุดโทรม ไม่เหมาะที่จะเป็นสถานที่ให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน จึงของบประมาณสร้างอาคารศาลใหม่ แล้วเริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๐ โดยสร้างเสร็จและเปิดทำการเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๒ เป็นตึกขึ้นเดียว มุขหลังคาทรงปั้นหยา มีมุขหน้าและมุขหลัง อาคารศาลหลังนี้สวยงามมาก และใช้เป็นทำการศาลจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นเวลาถึง ๔๙ ปี

๑๒๗

ศาลจังหวัดหนองคายจึงก่อสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒

๑๒๘

ศาลจังหวัดกาฬสินธุ์หลังนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕
แผ่นดินสมัยที่จังหวัดกาฬสินธุ์ถูกยุบเป็นอำเภอ คือ อำเภอ
ทูลบุ ในจังหวัดมหาสารคาม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ยัง
คงมีศาลจังหวัดกาฬสินธุ์เปิดทำการอยู่ต่อไป

๑๒๙

อาคารศาลจังหวัดมหาสารคามหลังนี้ก่อสร้างขึ้นเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นเรือนไม้ชั้นเดียว มีขนาดเล็กและคับแคบ
ไม่สามารถรองรับปริมาณคดีที่เพิ่มขึ้น จึงมีการก่อสร้าง
ต่อเติมปีกด้านข้างทั้งสองด้าน เพื่อใช้เป็นห้องพิจารณาคดี
และห้องทำงานศาล แต่ในที่สุดก็ได้มีการก่อสร้างที่ทำการ
ศาลใหม่ขึ้น

๑๓๐

๑๓๐

ศาลเมืองนครลำปางหรือศาลมหณฑลมหาพรหม
เมื่อยกฐานะในปี พ.ศ. ๒๔๕๗
สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘

ศาลเมืองแพร่เดิมเป็นศาลนครแพร่ซึ่งเป็นศาลใน
หัวเมืองฝ่ายเหนือ สังกัดกระทรวงมหาดไทย เมื่อ พ.ศ.
๒๔๕๐ ได้มีการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองมาเป็นแบบ
เทศาภิบาลเพื่อลดอำนาจเจ้าผู้ครองนคร จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาราชฤทธิธาดาแทนที่พลภักดี
มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองแพร่คนแรก ขณะเดียวกัน
พระยาเจริญราชโฆสรี เจ้าหลวงพิเศษมหณฑลพายัพ
ส่งพระสรวรพิทักษ์ (นายเพ็ง) มาเป็นผู้พิพากษาศาลนคร
แพร่ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๕ พวกเจ็วในเมืองแพร่
ก่อการจลาจลและยึดเมืองแพร่ เมื่อปราบจลาจลปราบดา
นายพลโทเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจึงเป็นแม่ทัพได้ใช้
บ้านของบริษัทยักษ์แห่งหนึ่ง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑
เป็นที่ทำการศาลชำระความพวกเจ็ว หลังจากนั้น
กระทรวงยุติธรรมได้เข้าบ้านหลังนี้เป็นที่ทำการ
ศาลเมืองแพร่ต่อไป ต่อมาได้ซื้อที่ดินและบ้านที่เข้า
ดังกล่าว แล้วมีการซ่อมแซมเพื่อใช้งานเรื่อยมาจนถึง
พ.ศ. ๒๕๐๒

ศาลเมืองนครลำปางจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ทั้งนี้
สืบเนื่องมาจากการจัดการศาลยุติธรรมหัวเมืองของ
ข้าหลวงพิเศษตามพระราชบัญญัติข้าหลวงพิเศษสำหรับ
จัดการแก้ไขกรณีศาลยุติธรรมหัวเมืองทั้งปวง พ.ศ.
๑๑๕ จึงขึ้นตรงต่อข้าหลวงพิเศษและอธิบดีผู้พิพากษา
ศาลมหณฑลพายัพ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ศาล
เมืองนครลำปางจึงถูกยกฐานะขึ้นเป็นศาลมหณฑลมหา
พรหม โดยมีศาลเมืองแพร่และศาลเมืองน่านขึ้นตรง
ต่อศาลมหณฑลมหาพรหม หลังจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๒
กระทรวงยุติธรรมได้ยุบเลิกศาลมหณฑลมหาพรหม และ
ตั้งขึ้นเป็นศาลจังหวัดลำปางตั้งแต่นั้นมา

อาคารศาลเมืองนครลำปางเดิมเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว
ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ อาคารดังกล่าวทรุดโทรมมาก
จนใช้ทำการต่อไปไม่ได้แล้ว หลวงอนุกรมกิตพิทักษ์
ผู้พิพากษาศาลเมืองนครลำปาง จึงรายงานไปยังปลัด
หลวงกระทรวงยุติธรรมเพื่อขออนุมัติสร้างใหม่
กระทรวงยุติธรรมอนุมัติ จึงตกลงที่จะสร้างบนที่ดิน
หลังศาลสนามหลวง (ศาลากลางจังหวัด) ซึ่งเจ้าผู้ครอง
นครลำปางยกให้ แล้วเสร็จและมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ
เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ และได้
ใช้อาคารหลังนี้เรื่อยมาจนกระทั่งได้รับงบประมาณ
ก่อสร้างที่ทำการศาลแห่งใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๐๙

๑๓๑

๑๓๑

ศาลเมืองแพร่หรือศาลจังหวัดแพร่ในอดีต

อาคารที่ทำการศาลเดิมหลังนี้เปิดทำการเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ในขณะที่ยังเป็นศาลเมืองเชียงราย เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ยกพื้นสูง มีระเบียง ๒ ด้าน หลังคา หุ้มด้วยกระเบื้อง มี ๑ บัลลังก์ แต่ได้ดัดแปลงปีก ด้านซ้ายและด้านขวาเป็นห้องพิจารณาคดีขนาดเล็กอีก ๒ ห้อง อาคารศาลหลังนี้เปิดทำการมาเป็นเวลา ๕๕ ปี จนชำรุด คับแคบ และไม่เหมาะที่จะใช้เป็นสถานที่ อำนาจศาลยุติธรรมต่อไป

๑๓๒

๑๓๒
ศาลเมืองเชียงรายเปิดทำการครั้งแรก
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖

๑๓๓

๑๓๓
ศาลเมืองแม่ฮ่องสอนจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ศาลเมืองแม่ฮ่องสอนจัดตั้งโดยหลวงจ่างราชวร-
ประเพณี เจ้าหลวงพิเศษ และอธิบดีผู้พิพากษาศาล
มณฑลพายัพ มีหลวงพิณการโกศลเป็นผู้พิพากษาคณ
แรก เพื่อแรกตั้งใช้ศาลาเก่าทำเป็นที่ทำการศาล แล้ว
หลวงพิณการโกศลได้เนิมนการก่อสร้างที่ทำการศาล
ถาวรโดยรื้อศาลาที่พอเมืองแม่ฮ่องสอนยกให้มาก่อสร้าง
เป็นเรือนไม้สักเกือบทั้งหลัง ขึ้นเดียว หลังคามุงใบตองตั้ง
สร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ และเปิด
ทำการตั้งแต่วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ เมื่อ พ.ศ.
๒๔๖๔ หลวงวราวลินทกิจ ผู้พิพากษา เห็นว่าอาคาร
ศาลเก่าและทรุดโทรมมาก ต้องซ่อมแซมทุกปี สมควร
สร้างใหม่ แต่ไม่เคยได้รับอนุมัติงบประมาณ เลยต้อง
ซ่อมแซมอาคารเก่าใช้เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๔ จึง
ได้รับงบประมาณค่าก่อสร้าง

৬৭৫

ศาลจังหวัดลำพูนหลังที่สองซึ่งเปิดทำการมาเป็นเวลา ๔๐ ปี นับแต่ พ.ศ. ๒๔๘๒ จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๒

ഒരു

อาคารศาลจังหวัดน่านแห่งใหม่ เจ้าราชดิศัย ณ น่าน บุตรของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นเจ้าองค์ เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ นายวรภัทรทะเลสาบได้ขายให้ทางราชการเป็นเงิน ๕,๕๐๐ บาท ต้องซ่อมแซมและดัดแปลงแก้ไขอีกเป็นเงิน ๗,๐๐๐ บาท จึงได้เปิดทำการเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ และ ได้ใช้เป็นที่ทำการศาลเรื่อยมาจนกระทั่งใน ปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ตัวอาคารทรุดโทรมมาก แม้จะซ่อมแซมหลายครั้ง แต่ก็หาซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพเดิมและ ใช้งานได้ต่อไปแล้ว

แต่เดิมทีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๕๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๔ จังหวัดสุพรรณมีการปกครองแบบเจ้าผู้ครองนคร สลัษย์นั้นศาลนครลำภูเป็นศาลหลักในศาลหัวเมืองฝ่ายเหนือสังกัดกระทรวงมหาดไทย การจารัดคดีความเป็นอำนาจของเจ้าผู้ครองนคร ต่อมาศาลนครลำภูเปลี่ยนนามเป็นศาลเมืองลำภู ทั้งนี้ ตามพระชนนูปถุศลหัวเมืองร.ศ. ๑๑๔ หลังจากนั้นในวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้มีประกาศกระทรวงยุติธรรมเปลี่ยนคำว่า "ศาลเมือง" เป็น "ศาลจังหวัด" นับแต่นั้นศาลเมืองลำภูจึงเปลี่ยนนามเป็นศาลจังหวัดลำภู

ด้วยอาการที่ทำการศาลหลังแรกชำรุดใช้ไม่สะดวกเป็นศาลหัวเมืองฝ่ายเหนือ ลักษณะเป็นเรือนไม้เนื้อเดียวใต้ถุนสูง มี ๑ บัลลังก์ ท้องศาลห้วยกระเบื้องดินเผา ต่อมาอีกรัดดีเพิ่มมากขึ้น กระทรวงยุติธรรมจึงอนุมัติให้ก่อสร้างอาคารศาลหลังใหม่อันเป็นที่ทำการศาลแห่งที่สอง แล้วเสร็จและเปิดทำการได้เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นอาคารขึ้นเดี่ยว หนึ่งกออิฐ มี ๒ บัลลังก์ แต่ในที่สุดก็ต้องก่อสร้างที่ทำการแห่งที่สามเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ และเปิดทำการในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ นับว่าเป็นสถานที่ราชการที่รื้อถอนให้ประชาชนชาวสุพรรณในพิธีสมโภชการรื้อถอนได้เสร็จ ๒๐๐ ปี

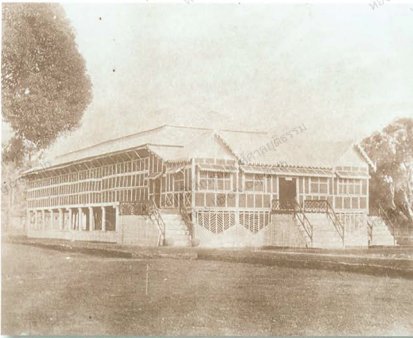
କେବେ

ศาลจังหวัดแม่ฮ่องเมือง เดิมคือ ศาลแขวงแม่ฮ่องเมือง
ที่ตั้งตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงสำหรับ
หัวเมือง พ.ศ. ๒๔๗๕ เริ่มจากอาศัยที่ว่าการอำเภอ
แม่ฮ่องเมืองเป็นที่ทำการศาล โดยจัดเป็นศาลพลเรือนที่
๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๗ ต่อมาได้รับการยก
ฐานะขึ้นเป็นศาลจังหวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยเปิด
ทำการเป็นศาลจังหวัดแม่ฮ่องเมืองตั้งแต่วันที่ ๑๕
กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๐

๑๓๖

๑๓๖
ศาลมณฑลพิษณุโลกสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒
เป็นอาคารไม้สี่เหลี่ยม ชั้นเดียว ยกพื้นสูง ทึงคา
หุ้มกระเบื้อง มีพระเทพปริจาเป็นผู้พิพากษาคณะแรก

๑๓๘

๑๓๘
อาคารศาลมณฑลพิษณุโลกหลังเดิม แต่ได้มีการ
ปรับปรุงซ่อมแซมในเวลาต่อมา

๑๓๙

ศาลเมืองกำแพงเพชรมีลักษณะการก่อสร้างคล้ายคลึงกับศาลมณฑลพิษณุโลก เข้าใจว่าคงจะสร้างขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน

๑๔๐

ศาลเมืองตาก ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่นอนในแง่ความเป็นมาของศาลเมืองตาก แต่พอจะทราบได้จากรายชื่อผู้พิพากษา คือ หลวงนันทศุขญาณ ต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสุรราชเรืองยศตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ซึ่งเป็นเวลามายุ่งยงที่พระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงเป็นสภานายกของกองข้าหลวงพิเศษผู้ทำหน้าที่จัดการศาลยุติธรรมหัวเมืองให้เป็นระบบและระเบียบเดียวกันเหมือนศาลในกรุงเทพฯ ดังนั้นอาคารศาลหลังนี้คงจะสร้างขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

ศาลเมืองพิจิตรสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว หงส์กระสี มี ๑ บัลลังก์ เสาฝ้ายศาลใช้ด้านข้างของบัลลังก์เป็นที่ทำงาน

๑๔๑

๑๔๒

ศาลเมืองสวรรคโลกสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓
เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว หลังคามุงกระเบื้อง มี ๑ บัลลังก์

๑๔๒

๑๔๓

๑๔๓

ศาลเมืองหล่มสักเดิมเคยเป็น "ศาลเมืองหล่ม-
ศักดิ์" สร้างมาก่อน พ.ศ. ๒๔๕๒ เพราะหลักฐานที่
พบเกี่ยวกับศาลเมืองหล่มสักที่เก่าที่สุด คือ ทำเนียบ
ข้าราชการกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒)
ว่า "ผู้พิพากษาศาลหล่มศักดิ์ คือ ขุนอนุสรทุกกิจ"
ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ศาลเมืองหล่มสักใช้สถานที่
ของศาลากลางเมืองหล่มสักเป็นที่ทำการ ในปี พ.ศ.
๒๔๕๘ ขุนอนุสรทุกกิจมีหนังสือถึงว่าที่อธิบดีผู้พิพากษา
ศาลมณฑลพิษณุโลกเพื่อขอเงินจากกระทรวงยุติธรรม
จำนวน ๔,๐๐๐ บาท มาก่อสร้างที่ทำการศาล เมื่อ
สร้างเสร็จแล้วมีพิธีเปิดทำการเมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม
พ.ศ. ๒๔๖๑ เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว หลังคามุงสังกะสี
ฝาแฝด มี ๑ บัลลังก์

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๔ เกิดภาวะ
เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก จังหวัดหล่มสักถูกยุบเป็น
อำเภอหล่มสัก ขึ้นอยู่กับจังหวัดเพชรบูรณ์ แต่ศาลจังหวัด
หล่มสักมิได้ถูกยุบไปด้วย ยังคงเปิดทำการอยู่ต่อไป

๑๔๔

ศาลเมืองอุตรดิตถ์สันนิษฐานว่าสร้างขึ้น
ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๐

๑๔๔

๑๔๕

๑๔๕

ศาลมณฑลนครสวรรค์เมื่อแรกตั้ง
ราว พ.ศ. ๒๔๔๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๔๒

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เคยเสด็จพระราชดำเนินศาลมณฑลนครสวรรค์ ทางศาลได้ถวายการต้อนรับและกราบบังคมทูลเชิญเสด็จประทับร่วมพิจารณาตัดสินบัลลังก์กับองค์คณะผู้พิพากษา

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในจังหวัดนครสวรรค์ต่างยืนยันว่า เดิมตัวเมืองและศาลตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก ติดกับค่ายจิรประวัติ ต่อมาราว พ.ศ. ๒๔๔๔ หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย ได้ย้ายที่ทำการศาลมาสร้างใหม่ที่บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา หรือที่ทำการศาลจังหวัดนครสวรรค์ปัจจุบัน ตัวอาคารศาลสร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง ชั้นเดียวทรงปั้นหยา ทาสีขาว จึงได้เป็นที่ทำการศาลมณฑลนครสวรรค์และศาลเมืองนครสวรรค์มาตลอดราว ๕๐ ปี รวมทั้งศาลแขวงนครสวรรค์ที่จัดตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ ด้วย ศาลมณฑลนครสวรรค์จัดตั้งขึ้นในราว พ.ศ. ๒๔๔๑ ตัวอาคารศาลหลังแรกน่าจะเป็นเรือนไม้สักหลังที่ปรากฏในภาพถ่ายนี้ ศาลมณฑลนครสวรรค์มีเขตอำนาจศาลที่จะพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้นในเมืงนครสวรรค์ รวมทั้งรับอุทธรณ์คดีความต่างๆ จากศาลเมืองกำแพงเพชร ศาลเมืองตาก ศาลเมืองอุทัยธานี และศาลเมืองชัยนาทตามความในมาตรา ๒๐ แห่งพระธรรมนูญศาลทั่วเมือง ร.ศ. ๑๑๔ และมาตรา ๒๐ แห่งพระธรรมนูญศาลทั่วเมือง ร.ศ. ๑๒๗

๑๔๖

ศาลเมืองอุทัยธานีหรือศาลจังหวัดอุทัยธานีหลังแรกก่อสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นเวลา ๗๔ ปีมาแล้ว เป็นอาคารเรือนไม้ ชั้นเดียว หลังคาหูกกระเบื้องไทย มี

๑ บัลลังก์

๑๔๖

เมื่อ ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) มีการจัดการศาลมณฑลราชบุรีขึ้นตามประกาศลงวันที่ ๓๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๗ ตัวอาคารศาลมณฑลราชบุรีเป็นตึกก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น แบบโบราณ รูปทรงสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกรูปแบบ เริ่มสร้างเมื่อ ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๔) สหัชหลวงศรีสัทยาภิรักษ์เป็นอธิบดีผู้พิพากษา โดยเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง และเปิดทำการเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๐ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ยกเลิกศาลมณฑลราชบุรี และให้ศาลมณฑลเดิมมีฐานะเป็นศาลจังหวัดราชบุรี ทั้งนี้ ตามพระบรมราชบัญญัติกรม แก้วเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๖ เคยมีการซ่อมแซมใหญ่ถึง ๒ ครั้ง สภาทนายโดยทั่วไปยังมีความมั่นคงแข็งแรง การตกแต่งทั้งภายในและภายนอกอาคารเป็นศิลปะแบบยุโรป ประติมากรรมหน้าต่างของอาคารเป็นรูปโค้ง มีช่องลมทำเป็นลายกนกสวยงามมาก เพื่อเป็นการอนุรักษ์ตัวอาคารศาลที่สวยงามด้วยศิลปะเอาไว้ จึงได้มีการจัดงบประมาณซ่อมแซมไว้เป็นพิเศษโดยขอความร่วมมือจากกรมโยธาธิการ ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะให้ตัวอาคารมีความแข็งแรงมั่นคงโดยรักษาสีศิลปะแบบเดิมอันเป็นเอกลักษณ์ของตัวอาคารหลังนี้ไว้ด้วย จึงมีการซ่อมแซมที่ได้บรรลุผลสำเร็จและกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ปัจจุบันเป็นที่ทำการของศาลแขวงราชบุรี

๑๔๗

ภาพนี้มีการเขียนด้วยลายมือและลงลายมือชื่อของหลวงศรีสัทยาภิรักษ์ว่าเป็นศาลมณฑลราชบุรีและศาลเมืองราชบุรีไว้เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๗

๑๔๘

ศาลแขวงราชบุรีหลังจากซ่อมแซมให้มีความแข็งแรงมั่นคงโดยยังคงอนุรักษ์ศิลปะอันงดงามของตัวอาคารไว้

๑๔๙

ภาพอดีตของศาลเมืองเพรบุรี

๑๔๗ - ๑๕๐

๑๕๐

ศาลเมืองเพรบุรีอยู่ในมณฑลราชบุรี จึงอยู่ในการกำกับดูแลของอธิบดีพิพากษาศาลมณฑลราชบุรี ใน ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ทลวงศรีสัตยรักษ์ ข้าหลวงพิเศษผู้ออกไปจัดการศาลมณฑลราชบุรี ได้ส่งสารความแก่ที่ศาลเมืองสมุทรสงครามแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปพิจารณาตึกที่ศาลเมืองเพรบุรีต่อไป แสดงว่าใน พ.ศ. ๒๔๔๑ มีการตั้งศาลเมืองเพรบุรีขึ้นแล้ว

ในสมัยนั้นศาลเมืองเพรบุรีเป็นอาคารศาลแต่เดิม ภายนอกนั้นไม่ปรากฏหลักฐาน มีเพียงภาพถ่ายศาลเก่า ๒ ภาพที่มีจารึกที่ตัวอาคารศาลว่า ร.ศ. ๑๒๗ ทราบแต่เพียงว่าศาลเดิมเป็นตึก เพราะเมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเมืองเพรบุรีเมื่อเดือนกรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) ผู้ว่าราชการเมืองอ่างรับสั่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เพื่อเอาศาลเมืองเพรบุรีทำเป็นพลับพลาที่ประทับสำหรับเจ้านายที่ตามเสด็จ และเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๓ กระทรวงมหาดไทยได้อ่างรับสั่งของพระเจ้าน้องยาเธอฯ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แจ้งมายังกระทรวงยุติธรรมว่า เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินเมืองเพรบุรีนั้น ทรงพระราชดำริไว้ว่าเมืองเพรบุรีควรที่จะต้องมีที่พักรับรองเจ้านาย และข้าราชการจึงจะเดินทางไปได้ ตึกที่เป็นศาลเหมาะกว่าที่อื่น ให้กระทรวงยุติธรรมดำริสร้างใหม่ใน ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ต่อไป ดังนั้นกระทรวงยุติธรรมจึงได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารศาลขึ้นใหม่เป็นตึกขึ้นเดียวในที่ดินของท้าวท้าวการจึงจัดกับที่ว่าการเมืองโดยขอแบ่งจากผู้ว่าการเมือง ลงมือก่อสร้างเมื่อราวเดือนมกราคม ปลายปี ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) และสร้างเสร็จเมื่อเดือนธันวาคม ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑)

เดิมศาลจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นศาลเมืองสุพรรณบุรี
ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๓) เป็นอาคารไม้
ชั้นเดียว ต่อมาได้มีการต่อเติมออกไปทางด้านหลัง
และต่อปีกด้านข้างทั้งสองด้านเพื่อใช้เป็นห้องทำงาน
ของผู้พิพากษาและห้องพิจารณาคดี

๑๔๑

พระยาอรุณการีโยนิพนธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ยุติธรรม ไปตรวจราชการที่ศาลจังหวัดสุพรรณบุรี

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมือง
ปรางบุรีขึ้น ทำให้ต้องมีศาลสำหรับพิจารณาพิพากษา
คดีตามพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ ปลัดทูล
ฉลองกระทรวงยุติธรรมจึงได้มีคำสั่งที่ ๒๑๔๐๓ ลงวันที่
๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ ให้นายอภัย เทพจันทร์
เดโชขึ้นตติ ไปรับราชการในตำแหน่งผู้พิพากษา
ศาลเมืองปรางบุรี ศาลเมืองปรางบุรีเปิดทำการ
เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๐
โดยอาศัยที่ว่าการอำเภอเดิมซึ่งเป็นเรือนไม้เก่าๆ ไม้ได้
ใช้ประโยชน์แล้ว หลังคามุงจาก เป็นที่ทำการศาล
ชั่วคราว ในเดือนเดียวกันหลังคริสต์ยารักษ์ อภัยดี
ผู้พิพากษาศาลมณฑลราชบุรี ส่งเงิน จำนวน ๑,๒๒๑
บาท มาให้ก่อสร้างศาล ศาลที่สร้างขึ้นทำด้วยฝาไม้ไผ่
หลังคามุงจาก เสาไม้แก่น ไปด้วยไม้สังเค็ด ก่อสร้าง
ทยอยๆ และไม้แผ่นลง สอดปะต่อมาก็ชำรุดทรุดโทรม
จึงได้มีการสร้างศาลเมืองปรางบุรีขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ.
๒๔๕๑ และเปิดทำการได้เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๒
เป็นอาคารไม้ พื้นไม้ตะแบก ฝาไม้สัก เสาไม้แก่น
หลังคามุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามเมืองปรางบุรีเป็นเมือง
ประจวบคีรีขันธ์ ศาลเมืองปรางบุรีจึงได้เปลี่ยนนาม
เป็นศาลเมืองประจวบคีรีขันธ์

๑๔๒

๑๔๒
ศาลเมืองปรางบุรีสมัยที่สามหรือศาลเมือง
ประจวบคีรีขันธ์ในเวลาดังกล่าว

๑๕๓

๑๕๖

ศาลจังหวัดสุพรรณบุรีสร้างขึ้นเมื่อประมาณปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๓ เดิมอาคารศาลเก่าตั้งอยู่ในบริเวณริ้วกำแพงป้อมวิเชียรโชฎก ใกล้แม่น้ำท่าจีนกับปากคลองมหาชัย เป็นอาคารชั้นเดียว ยกพื้นสูง มีมุขหน้า

๑๕๔

ศาลจังหวัดสุพรรณบุรีหลังแรกตั้งอยู่ในที่ธรณีสงฆ์ของวัดใหญ่ ริมแม่น้ำแม่กลอง ขึ้นอยู่กับศาลมณฑลราชบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้ย้ายมาตั้งที่ทำการจึงก่อขึ้นเป็นสถานที่ราชการส่วนหนึ่งของโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๑ แห่งกองทัพอากาศ เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว พื้นต่ำ หลังคาทรงกระเบื้อง มี ๒ ประตู

๑๕๕

๑๕๕

๑๕๕

ศาลมณฑลนครไชยศรีหรือศาลจังหวัดนครปฐมในเวลาต่อมา ขณะเปิดทำการอยู่ที่ตอนใต้สุดของพระที่นั่งอภิวังประดิษฐาน พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม

ศาลมณฑลนครไชยศรีหลังแรกตั้งอยู่ที่ริมแม่น้ำท่าจีน ท้องที่อำเภอนครชัยศรี ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้ย้ายมาตั้งอยู่ที่ถนนเทศา ตรงบริเวณที่ตั้งที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขในปัจจุบัน เป็นอาคารเรือนไม้ชั้นเดียว ยกพื้นสูง ศาลมณฑลนครไชยศรีมีเขตอำนาจใน ๓ เมือง คือ เมืองนครปฐม เมืองสุพรรณบุรี และเมืองสุพรรณบุรี ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เสด็จสวรรคตทางราชการจึงได้ขอพระราชทานวังนี้เป็นที่ทำการจังหวัดและศาลมณฑลนครไชยศรี ต่อมาได้มีการยุบเลิกการปกครองแบบมณฑลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ศาลมณฑลนครไชยศรีจึงเปลี่ยนฐานะมาเป็นศาลจังหวัดนครปฐม

๑๕๖

๑๕๖

ศาลเมืองชุมพรหรือศาลจังหวัดชุมพรเมื่อแรกตั้ง

ศาลเมืองชุมพรตั้งขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) ที่ทำการศาลครั้งแรกลักษณะคล้ายโรงนา หลังคามุงจาก ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ กระทรวงยุติธรรมได้ประกาศเปลี่ยนนามจากศาลเมืองเป็นศาลจังหวัด ทำให้ศาลเมืองชุมพรต้องเปลี่ยนนามเป็นศาลจังหวัดชุมพร ปลายปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ทางราชการได้รื้อศาลมณฑลนครไชยศรีหลังที่สอง แล้วนำมาสร้างเป็นอาคารศาลจังหวัดชุมพร เป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง ใต้เสาปูนแบบเก่าก่ออิฐฉาบปูนเป็นตอม่ออยู่กับดิน สร้างเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๗๐ ปัจจุบันได้รื้อถอนไปแล้ว

๑๕๗

๑๕๗

ศาลจังหวัดชุมพรหลังที่สอง

จากหลักฐานการรับมอบงานศาลเมืองหลังสวนของ
ทสวงนารถมหาราชาต่อจากหลวงทรงนิติกกรมว่ามีการ
รับมอบสำนวนความ ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒) กับ
หลักฐานใบรับสำนวนความของกองเก็บสำนวน กระทรวง
ยุติธรรม ว่ากองเก็บได้รับสำนวนความ ร.ศ. ๑๑๘ ไว้
จากศาลเมืองหลังสวนด้วย ทำให้ยืนยันได้ว่าศาลเมือง
หลังสวนตั้งขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๙ ถึง พ.ศ. ๒๔๔๒
เพราะได้มีการตราพระธรรมนูญศาลทั่วเมือง ร.ศ. ๑๑๘
เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๓๘ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามมณฑลชุมพร
เป็นมณฑลสุราษฎร์ ดังนั้นเมืองหลังสวนจึงเป็นเมือง
หนึ่งในมณฑลสุราษฎร์ และในปีถัดมาเมื่อพระบรม
ราชโองการให้เปลี่ยนคำว่า "เมือง" เป็น "จังหวัด"
เมืองหลังสวนจึงเปลี่ยนนามว่าจังหวัดหลังสวน และ
"ศาลเมือง" ก็ได้เปลี่ยนเป็น "ศาลจังหวัด" ตามประกาศ
ของกระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๕
ศาลเมืองหลังสวนจึงเปลี่ยนนามเป็น "ศาลจังหวัด
หลังสวน" ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้มีการยุบและรวมศาล
มณฑลสุราษฎร์เป็นศาลจังหวัดสุราษฎร์ธานี และ
ต่อมาแยกศาลจังหวัดสุราษฎร์ธานี ศาลจังหวัดหลังสวน
ศาลจังหวัดชุมพร ศาลจังหวัดไชยา รวมทั้งศาล
จังหวัดสตูลในมณฑลภูเก็ตมารวมอยู่ในศาลมณฑล
นครศรีธรรมราชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ หลังจากนั้นในปี
พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้ประกาศยุบเลิกศาลจังหวัดหลังสวน
และให้รวมเข้ากับศาลจังหวัดชุมพร ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
รัชกาลที่ ๘ ได้ออกพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวง
สำหรับทั่วเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๘ ตามพระราช
บัญญัติดังกล่าวให้จัดตั้งศาลแขวงหลังสวน แล้วมีการ
ออกพระราชบัญญัติยกฐานะศาลแขวงหลังสวนขึ้นเป็น
ศาลจังหวัดในปีถัดมา อาคารศาลจังหวัดหลังสวนเดิม
เป็นทรงปั้นหยา ขึ้นเดี่ยว หลังคาทรงกระเบื้อง มี ๒ บัลลังก์
สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕

๑๔๘

๑๔๘

ศาลจังหวัดหลังสวนเมื่อแรกตั้ง

๑๔๙

๑๔๙

ศาลจังหวัดหลังสวนหลังแรกที่มีการปรับปรุงซ่อมแซม
ในเวลาต่อมา

๑๖๐

๑๖๐
ที่ทำการศาลเมืองไชยจึงเปิดทำการมาตั้งแต่ ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) หรือก่อนหน้านั้น เดิมเป็นที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข กระทรวงยุติธรรมได้อนุมัติเงินไปซื้อผืนงาม จำนวน ๓๐๐ บาท เพื่อใช้เป็น ที่ทำการศาลชั่วคราว

๑๖๑

๑๖๑
ที่ทำการศาลจังหวัดไชยหลังจากมีประกาศตั้งศาลขึ้นใหม่ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔

เมื่อ ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๙) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงยุติธรรมตั้งศาลเมืองขึ้นที่บ้านพุมเรียง เมืองไชย กำหนดให้เปิดทำการตั้งแต่วันที่ ๑๒๕ ในครั้งแรกเรียกว่า "ศาลเมืองพุมเรียง" ต่อมาเปลี่ยนนามเป็น "ศาลเมืองไชยา" ศาลเมืองไชยาในครั้งแรกขึ้นอยู่กับศาลมณฑลสุราษฎร์ หลังจากนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้มีการเปลี่ยนนามจาก "ศาลเมืองไชยา" เป็น "ศาลจังหวัดไชยา" เพื่อจัดระบบการปกครองเป็นมณฑลได้ทั่วประเทศแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ จึงมีการจัดระบบศาลให้สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองด้วย ศาลจังหวัดไชยจึงไปรวมและขึ้นอยู่กับศาลมณฑลนครศรีธรรมราช ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ทำให้ศาลจังหวัดไชยาถูกยุบและรวมเข้ากับศาลจังหวัดสุราษฎร์ธานี จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๙๐ ทางราชการได้ประกาศให้ตั้งศาลจังหวัดไชยขึ้นใหม่โดยตราเป็นพระราชบัญญัติ

หลังจากประกาศตั้งศาลจังหวัดไชยขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ทำให้ต้องใช้ศาลเก่าเป็นที่ทำการศาลไปพลางก่อน ต่อมาได้สร้างอาคารศาลโดยใช้เวลาก่อสร้าง ๒ ปีเศษ และมีพิธีเปิดทำการเมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง มี ๒ บัลลังก์

๑๖๒

ที่ทำการศาลจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งสร้างมาตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นศาลมณฑลสุราษฎร์เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗)

๑๖๓

๑๖๓

ที่ทำการศาลจังหวัดภูเก็ตซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ตั้งเดิมยังใช้เป็นศาลมณฑลภูเก็ต

ศาลเมืองตะกั่วป่าตั้งครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) โดยมีที่ทำการแห่งแรกตั้งอยู่ที่เมืองเก่า หรือที่เรียกว่าตลาดเก่าในปัจจุบัน โดยใช้พลับพลาบนเสตังเป็นที่ทำการศาล ตัวอาคารเป็นไม้ หลังคามุงจาก บัลลังก์ทำด้วยเครื่องไม้ไผ่ ก่อนที่จะทำด้วยไม้จริง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้มีการเปลี่ยนนามจาก "ศาลเมืองตะกั่วป่า" เป็น "ศาลจังหวัดตะกั่วป่า" และกระทรวงยุติธรรมได้จัดสร้างประมาณให้ ๗,๐๐๐ บาท เพื่อก่อสร้างอาคารศาลขึ้นใหม่ เป็นอาคารไม้ยกเสาสูง สร้างเสร็จเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้มีประกาศยุบศาลจังหวัดตะกั่วป่าเข้าร่วมกับศาลจังหวัดพังงา ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงสำหรับหัวเมือง พ.ศ. ๒๔๗๘ กำหนดให้มีศาลแขวงตะกั่วป่า แต่หลังจากนั้นในปีถัดมา คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้มีการยุบรวมศาลแขวงตะกั่วป่าขึ้นเป็นศาลจังหวัด และกำหนดให้เปิดทำการตั้งแต่วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นต้นมา

๑๖๒

ศาลมณฑลภูเก็ตตั้งขึ้นโดยพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ศาลเมืองที่ขึ้นอยู่กับศาลมณฑลภูเก็ต ได้แก่ ศาลเมืองพังงา ศาลเมืองตะกั่วป่า ศาลเมืองระนอง ศาลเมืองกระบี่ ศาลเมืองตรัง และศาลเมืองสตูล ได้มีการสร้างที่ทำการศาลถาวรขึ้นที่ถนนดำรง เริ่มก่อสร้างมาตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ โดยเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ แล้วเสร็จและเปิดทำการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘

๑๖๔

๑๖๔

ที่ทำการศาลจังหวัดตะกั่วป่าหลังที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔

๑๖๔

ศาลจังหวัดระนองแต่เดิม คือ ศาลเมืองระนอง อาคารหลังแรกที่ใช้เป็นที่ทำการศาลตั้งอยู่ที่สนามกลางเมือง เป็นตึกสี่ชั้นเดียว สว่างครวญเดียวกับเรือนจำ ได้จัดสร้างขึ้นเมื่อปลาย ร.ศ. ๑๐๔ (พ.ศ. ๒๔๓๒) โดยพระยารัตนเศรษฐี (คอจิมก้อง) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองอยู่ในขณะนั้น การก่อสร้างคงจะแล้วเสร็จใน ร.ศ. ๑๐๕ (พ.ศ. ๒๔๓๓)

๑๖๕
ตึกคานขวางเป็นอาคารที่ใช้เป็นที่ทำการศาลเมืองระนองเมื่อแรกตั้ง สร้างมาก่อนที่จะประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔)

๑๖๖

๑๖๖
ศาลจังหวัดปากพนัง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑

ศาลแขวงปากพนังตั้งขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีในเขตอำเภอปากพนังและอำเภอพังโคน (ปัจจุบัน คือ อำเภอหัวไทรในปัจจุบัน) ตั้งที่ทำการศาลในบริเวณที่เป็นบ้านพักนายอำเภอปากพนัง ต่อมาใน ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) พระท้าวยุติธรรมยกฐานะศาลแขวงปากพนังขึ้นเป็นศาลเมือง มีเขตอำนาจศาลเหมือนเดิม เมื่อ ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ได้ย้ายที่ทำการศาลมาก่อสร้างใหม่ในบริเวณที่ตั้งสโมสรข้าราชการอำเภอปากพนังในปัจจุบัน โดยสร้างเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ยกพื้นสูง มี ๔ บัลลังก์ และใช้เป็นที่ทำการศาลอยู่ประมาณ ๔๕ ปี จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๙๑ จึงได้ย้ายมาตั้งอาคารศาล ณ บริเวณที่ตั้งศาลจังหวัดปากพนังในปัจจุบัน

๑๖๗

๑๖๗
ศาลจังหวัดพังงา สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑

ศาลจังหวัดพังงาหลังเดิมตั้งอยู่ที่บริเวณโรงเรียนจังหวัดตึกบุษยามหาวิทยาลัย ตัวศาลยกเป็นโรง หลังคาหูกจาก ราวเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นหน้ามรสุมจัด เกิดพายุใหญ่พัดมารุนแรง ฝนตกหนัก ทำให้ที่ทำการศาลอยู่ในสภาพไม่ปลอดภัย หลวงพิทักษ์โกศล ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลในขณะนั้น จึงไต่ถามเลขดวนแจ้งไปยังกระทรวงยุติธรรมเพื่อขอย้ายที่ทำการศาลไปตั้งอยู่ที่โรงพยาบาลใหม่ที่ทำการศาล ณ โรงพยาบาลมีสภาพเก่า ขรุขระทรุดโทรมมาก แต่ก็ดีกว่าตึกเก่า ที่ทำการศาลหลังเดิม ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ พระวรวิจิตรน้อย อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลภูเก็ต ได้ขออนุบาตรกระทรวงยุติธรรมสร้างอาคารศาลจังหวัดพังงาหลังใหม่ในบริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดพังงาเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนเตี้ย หลังคามุงกระเบื้องแบบโบราณ มี ๑ บัลลังก์ และตัดแปลงปีกซ้ายของตัวอาคารเป็นห้องพิจารณาสำรองอีก ๑ ห้อง

ศาลจังหวัดสงขลา หรือในอดีต คือ ศาลมณฑลนครศรีธรรมราช มีที่ตั้งศาลเดิมอยู่ที่ถนนนครใน ใกล้ตลาดสดเทศบาลเมืองสงขลา ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา อาคารที่ทำการศาลหลังเดิมมีลักษณะเป็นกังหันโบราณ เคยเป็นบ้านที่ใช้อาศัยมาก่อน แต่ทางราชการในสมัยนั้นได้ดัดแปลงเป็นที่ทำการศาลมณฑลนครศรีธรรมราช มีเพียง ๒ บัลลังก์ หนึ่งห้องพิจารณาคดีและบัลลังก์วิจิตรงดงามมาก ด้วยความที่เป็นบ้านสำหรับอยู่อาศัยมาก่อน มิใช่สร้างขึ้นสำหรับใช้เป็นที่ทำการศาลโดยเฉพาะ จึงไม่เหมาะสมและคับแคบ ขยายต่อเติมอีกไม่ได้ เนื่องจากติดเรือนจำจังหวัดสงขลา รวมทั้งจารุตรุดโทรมไปตามกาลเวลา แม้จะจัดการซ่อมแซมหลายครั้ง ก็เพียงพอประทั้งใช้ไม่ได้เท่าที่ควร จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ พระยารัษฎนครราชสีมา อธิบดีผู้พิพากษามณฑลนครศรีธรรมราช ได้พยายามของบประมาณที่จะก่อสร้างอาคารศาลหลังใหม่ แต่ก็ยังมิได้ก่อสร้าง จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ หลวงจำรูญเนติศาสตร์ ข้าราชการยุติธรรมภาคใต้ ทอຍยกปัญหาการก่อสร้างอาคารศาลหลังใหม่ขึ้นมาอีกครั้ง ในที่สุดก็ได้ก่อสร้างที่ทำการศาลจังหวัดสงขลาบนที่ดินในบริเวณใกล้ชายหาดแหลมสทิงหมะ และเริ่มเปิดทำการในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔

๑๒๐

อดีตของศาลจังหวัดสงขลา คือ ศาลมณฑลนครศรีธรรมราชหลังนี้

การพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกของบุคคลที่นับถือศาสนาอิสลามจึงเป็นทั้งโลกและจำเลยนั้น ให้ใช้กฎหมายศาสนาอิสลามในการวินิจฉัยคดี และให้พระยารัษฎนครราชสีมาเป็นผู้และนับถือศาสนาอิสลามร่วมพิจารณาพิพากษาคดีนี้ด้วย เดิมในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้มีพระบรมราชโองการจัดตั้งมณฑลปัตตานี โดยมีเมืองปัตตานี (ซึ่งรวมหนองจิกและยะหริ่งเข้าไว้ด้วย) เมืองยะลา เมืองระแงะ และเมืองสายบุรีรวมอยู่ในมณฑลปัตตานี ขณะนั้นศาลเมืองยะลาและศาลเมืองสายบุรีอยู่ในมณฑลนี้อยู่แล้ว ศาลเมืองยะลาให้คงอยู่ตามเดิม ส่วนศาลเมืองสายบุรีให้ย้ายไปตั้งที่อำเภอบางนา (คือ จังหวัดนราธิวาสในปัจจุบัน) โดยให้ว่ากล่าวคดีทั้งเมืองสายบุรีและเมืองระแงะรวมกันด้วย

อาคารศาลจังหวัดนราธิวาสแห่งแรกสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ในขณะที่ยังเป็นศาลเมืองบางนา ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนาม "เมืองบางนา" เป็น "เมืองนราธิวาส" ดังนั้นศาลเมืองบางนาจึงเปลี่ยนนามเป็นศาลเมืองนราธิวาสด้วย ศาลเมืองบางนาในขณะนั้นมีลักษณะเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว หลังคามุงจาก ต่อมากระทรวงยุติธรรมได้ตั้งงบประมาณในการก่อสร้างศาลจังหวัดนราธิวาสหลังใหม่ให้ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นเรือนไม้ชั้นเดียว หลังคามุงกระเบื้อง มี ๒ บัลลังก์ ต่อมาได้เปิดทำการเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

๑๒๑

๑๒๑

ศาลจังหวัดนราธิวาส สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓

๑๗๐

๑๗๐

ศาลจังหวัดสงขลา สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ พระยารัษฎานุประดิษฐ์ได้กราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตย้ายที่ตั้งเมืองจากควนจานไปตั้งอยู่ที่ตำบลกันตัง แล้วได้จัดสร้างสถานที่ราชการรวมทั้งทำการศาลขึ้นชั่วคราว ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อ้ายที่ตั้งเมืองจากตำบลกันตังมาอยู่ที่ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ศาลจังหวัดตรังก็ได้ย้ายมาตั้งอยู่ที่ตำบลทับเที่ยงตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

อาคารศาลหลังเดิมเป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียว มี ๑ บัลลังก์ ก่อสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ และได้ใช้เป็นเป็นที่ทำการศาลเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๐

๑๗๑

๑๗๑

ศาลจังหวัดสตูล สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔

หลังจากเหตุการณ์ไม่สงบในเมืองสุลต่านสินลงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ กระทรวงยุติธรรมได้ส่งผู้พิพากษาซึ่งนับถือศาสนาอิสลามจากส่วนกลาง จำนวน ๑ คน ไปร่วมหนึ่งพิจารณาพิพากษาคดีกับผู้พิพากษาที่มีอยู่เดิม จนกระทั่งมีการปักปันเขตแดนกับรัฐบาลอังกฤษ หลังจากมีการทำสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๒ ที่ไทยจำต้องยกเลิกดินแดน ตรังกระบุรี และปะลิสให้อังกฤษ เพื่อแลกกับการที่อังกฤษยกเลิกศาลกงสุลและยอมให้คนไทยบังคับอังกฤษขึ้นศาลต่างประเทศของไทยทางราชการศาลจึงได้จัดระเบียบการศาลใหม่โดยให้มีผู้พิพากษา ๑ คน กับผู้พิพากษารองอีก ๑ คน เป็นองค์คณะพิจารณาตัดสินในจังหวัดที่มีราษฎรนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งต่อมาได้เป็นต้นเค้าของการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลใน ๔ จังหวัดภาคใต้ในปัจจุบัน

นับแต่ได้จัดระเบียบการศาลใหม่แล้ว ได้มีการก่อสร้างที่ทำการศาลจังหวัดสตูลเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ โดยได้รับงบประมาณจากข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ยกพื้นสูง และใช้เป็นเป็นที่ทำการศาลมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๗

๑๗๒

๑๗๒
ศาลมณฑลปัตตานีแห่งแรก

แต่เดิมศาลจังหวัดปัตตานีมีฐานะเป็นศาลมณฑลปัตตานี อาคารศาลแห่งแรกตั้งอยู่ใน ที่ทำการไปรษณีย์หลังเก่า แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อไร ต่อมาพระยาตราชัยขัตติ เจ้าเมืองปัตตานี เห็นสมควรสร้างที่ทำการศาลเสียใหม่ จึงได้ปลูกสร้างอาคารศาลเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินภาคใต้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประกอบพิธีเปิดที่ทำการศาลมณฑลปัตตานีในขณะนั้นด้วย และคงเป็นศาลมณฑลปัตตานีเรื่อยมาจนถึงปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อได้มีการยุบมณฑลปัตตานี ทำให้ต้องยุบศาลมณฑลปัตตานีมาเป็นศาลจังหวัดปัตตานี อาคารศาลที่สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้ใช้เป็นที่ทำการศาลมาตลอดจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๕

๑๗๓

ศาลมณฑลปัตตานีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘

๑๗๓

ศาลจังหวัดพัทลุงตั้งขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ทราบเพียงแต่ว่าตั้งอยู่ที่ตำบลลำปำ อันเป็นที่ตั้งเมืองพัทลุงในสมัยนั้น ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ เมืองพัทลุงได้ย้ายมาตั้งอยู่ที่บ้านวังเนียง ตำบลคูหาสวรรค์ ศาลก็ย้ายที่ทำการมาอยู่ด้วย โดยเปิดทำการที่บริเวณเจากัง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งโรงพยาบาลพัทลุง โดยอาศัยที่ว่าการอำเภอเป็นที่ตั้งชั่วคราว และได้ขออาคารศาลหลังเก่ามาปลูกเป็นบ้านพักผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ซึ่งสมัยนั้นพระครูศาสนตรวิมลย์เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาล จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๖๗ จึงได้ปลูกสร้างอาคารศาลจังหวัดพัทลุงขึ้น เป็นอาคารชั้นเดียว ทรงเตี้ย มี ๒ บิลดิง และได้ใช้เป็นที่ทำการศาลตลอดมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๕

๑๗๔

๑๗๔
ศาลจังหวัดพัทลุงหลังเก่า
สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗

๑๗๕

๑๗๕

ภาพในอดีตของศาลหัวเมืองใต้สุดของประเทศไทย

เดิมศาลจังหวัดเบตงมีฐานะเป็นศาลแขวงเบตง เพราะจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงสำหรับหัวเมือง พ.ศ. ๒๔๗๔ โดยเริ่มเปิดทำการตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ หลวงจำรูญเนติศาสตร์ ข้าราชการยุติธรรมภาคใต้ เป็นประธานในพิธีต่อมาในปีเดียวกันศาลแขวงเบตงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นศาลจังหวัดเบตงตามพระราชบัญญัติยกฐานะศาลแขวงเบตงเป็นศาลจังหวัดเบตง พ.ศ. ๒๔๘๒ และได้มีพิธีเปิดทำการเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยมีหลวงศิริศาสตร์ประสิทธิ์เป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตงคนแรก

ไม่ปรากฏหลักฐานว่าอาคารศาลจังหวัดเบตงหลังแรกสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อไร แต่จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ในอำเภอเบตงได้ความว่า สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ขณะที่ยังเป็นศาลแขวงเบตง เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้อง ปัจจุบันอาคารหลังเดิมรื้อถอนไปแล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

“บ้านพักศาล” แห่งความทรงจำ

๑๗๖

๑๗๖

ห้องรับแขกของบ้านพักผู้พิพากษาหลังหนึ่ง
ถ่ายภาพไว้ในสมัยรัชกาลที่ ๕
เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

๑๗๗

๑๗๗

บ้านพักข้าหลวงยุติธรรมศาลมณฑลกรุงเก่า

๑๗๘

๑๗๘

บ้านพักของพระชัยเบญญา
ผู้พิพากษาศาลเมืองฉะเชิงเทรา

๑๗๙

๑๘๐

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองกบินทร์บุรี
ถ่ายภาพไว้เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๙

๑๘๐

๑๘๑

๑๘๑

บ้านพักของพระยาตุลยขรรพาดา
อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลปราจีน

ในสมัยก่อนจะเรียกตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
อย่างปัจจุบันว่า “ผู้พิพากษา” และเรียก
ผู้พิพากษาประจำศาลว่า “ผู้พิพากษารอง”

๑๘๒

บ้านพักของพระรัตนัญญานิสังข์
ผู้พิพากษารองศาลมณฑลปราจีน

๑๘๒

๑๘๓

บ้านพักของขุนปราสัยะบริณ
รองจำศาลมณฑลปราจีน

๑๘๓

๑๘๔

๑๘๔

บ้านพักผู้พิพากษารองศาลเมืองระยอง

๑๘๕

บ้านพักของหลวงดลวิทย์ ผู้พิพากษาศาลเมืองตราด
สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔

๑๘๕

๑๘๖

บ้านพักอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลนครราชสีมา
สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒

๑๘๖

๑๘๗

บ้านพักผู้พิพากษารองศาลมณฑลนครราชสีมา
สร้างด้วยไม้เก่าทั้งหลังหรือมาจากศาลเก่า
สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒

๑๘๗

๑๘๘

บ้านพักอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลอิสาน
สร้างขึ้นเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๒

๑๘๘

๑๘๙

บ้านพักผู้พิพากษารองศาลมณฑลอิสาน
สร้างขึ้นเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๕๕

๑๘๙

๑๙๐

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองไยภูมิ
สร้างขึ้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

๑๙๐

๑๙๑

๑๙๑

บ้านพักผู้พิพากษาศาลจังหวัดขอนแก่น
สร้างเสร็จเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑

๑๙๒

๑๙๒

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองสกลนคร
สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓

๑๙๓

๑๙๓

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองกาฬสินธุ์

๑๙๔

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองมหาสารคาม

๑๙๔

๑๙๕

บ้านพักผู้พิพากษารองศาลเมืองมหาสารคาม

๑๙๕

๑๙๖

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองเลย

๑๙๖

๑๙๗

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองร้อยเอ็ด

๑๙๗

๑๙๘

๑๙๙

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองลำปาง
สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙

๒๐๐

๒๐๑

บ้านพักของพระอินทบุรุษ ผู้พิพากษาศาลเมืองแพร่

๑๙๙

๒๐๐

บ้านพักผู้พิพากษาศาลจังหวัดน่าน
สร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๕

๒๐๑

๒๐๒

๒๐๒
บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองแม่ฮ่องสอน
สร้างด้วยไม้จริง มุงหลังคาด้วยใบตองตึง
สร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓)
ถือเป็นบ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองแม่ฮ่องสอนหลังแรก
และสร้างเสร็จก่อนที่ทำการศาล

๒๐๓
บ้านพักผู้พิพากษารองศาลเมืองแม่ฮ่องสอน
สร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓)
คงจะสร้างขึ้นในคราวเดียวกันกับบ้านพักผู้พิพากษา
และสร้างด้วยวัสดุอย่างเดียวกัน คือ สร้างด้วยไม้จริง
และมุงหลังคาด้วยใบตองตึง

๒๐๓

๒๐๔

๒๐๔
บ้านพักจำศาลเมืองแม่ฮ่องสอน
สร้างเสร็จพร้อมกับบ้านพักผู้พิพากษา
และบ้านพักผู้พิพากษารอง

๒๐๕

๒๐๕

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองตาก สร้างที่บ้านระแหง
ตำบลระแหง อำเภอระแหง จังหวัดตาก
สร้างมาตั้งแต่ ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑)

๒๐๖

บ้านพักผู้พิพากษาของศาลเมืองกำแพงเพชร
สร้างขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘)

๒๐๖

๒๐๗

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองอุทัยธานี
เมื่อ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

๒๐๗

๒๐๘

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองสุพรรณบุรี

๒๐๘

๒๐๙

บ้านพักผู้พิพากษารองศาลเมืองสุพรรณบุรี

๒๐๙

๒๑๐

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองกาญจนบุรี
สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔

๒๑๐

๒๑๑

บ้านพักผู้พิพากษารองศาลเมืองกาญจนบุรี
สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒

๒๑๑

๒๑๒

๒๑๒
บ้านพักผู้พิพากษารองศาลเมืองเพชรบุรี เลขที่ ๑๙๗

๒๑๓

๒๑๓
บ้านพักผู้พิพากษารองศาลเมืองเพชรบุรี เลขที่ ๑๙๘

๒๑๔

๒๑๔
บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองเพชรบุรี เลขที่ ๒๐๐

๒๑๕

บ้านพักของพระโสภณวินิจัย
อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลนครศรีธรรมราช
สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔

๒๑๕

๒๑๖

๒๑๖

บ้านพักของพระอินปรีธม
อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลสุราษฎร์
ตั้งอยู่ที่อำเภอบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ หรือ พ.ศ. ๒๔๕๔

๒๑๗

บ้านพักของหลวงสุทธีเทศนกุลบาล
อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลสุราษฎร์
เดิมกระทรวงมหาดไทยสร้างเป็นบ้านพักปลัดมณฑล
ต่อมาระทรวงมหาดไทยโอนมาเปลี่ยนกับบ้านพัก
อธิบดีผู้พิพากษาศาลซึ่งอยู่ในตำบลมะขามเตี้ย
โดยทำหนังสือมอบ ลงวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๑
ได้มอบให้เป็นสมบัติของศาลในปีที่สร้างเสร็จ

๒๑๗

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

๒๑๘

บ้านพักผู้พิพากษารองศาลเมืองไชยา

๒๑๘

๒๑๙

๒๑๙

บ้านพักผู้พิพากษารองศาลเมืองปากพัง
ราวปลายสมัยรัชกาลที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

๒๒๐

บ้านพักผู้พิพากษาศาลเมืองชุมพร
สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖
โดยกระทรวงยุติธรรมมอบที่ดินให้
จำนวน ๒๐๐ ไร่ และให้แรงงานนักโทษสร้าง
บ้านพักหลังนี้สร้างในที่ลุ่ม
น้ำท่วมปีหนึ่งไม่ต่ำกว่า ๒ ครั้ง
โดยปกติน้ำท่วมสูงราว ๒ ฟุตครึ่ง
ตามภาพถ่ายเป็นเวลาที่น้ำกำลังท่วมพอดี

๒๒๐

๒๒๑

๒๒๑

บ้านพักอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลปัตตานี

๒๒๒

บ้านพักของหลวงสุทธีภาคนฤพนธ์

ผู้พิพากษารองศาลมณฑลปัตตานี

สร้างมาประมาณ ๒๕ ปีแล้ว

เป็นเรือนขัดแตะ หลังคามุงจาก เส้าไม้ตะเคียน

๒๒๒

๒๒๓

บ้านพักของหลวงสุทธีภินันต์นฤนาท

ผู้พิพากษารองศาลมณฑลปัตตานี

เป็นเรือนหลังคามุงจาก วากงเชื่อมบูบับแล้ว

๒๒๓

๒๒๔

๒๒๔

บ้านพักเดินทางสำหรับอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลนครราชสีมา
ซึ่งหาพักตรวจการของศาลจังหวัดสุรินทร์
สร้างเสร็จเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑

ศาลมณฑลนครราชสีมาตั้งอยู่ที่จังหวัดสงขลา เป็นศาลหัวเมืองที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษ ไม่ว่าจะเป็นโจทก์ จำเลย ผู้ต้องหา หรือผู้เสียหาย มีเขตอำนาจศาลตลอดเขตมณฑลนครราชสีมาและมณฑลปัตตานี

๒๒๕

๒๒๕

บ้านพักที่ปรึกษาทนายช่วยไต่ฟ้องศาลมณฑล
นครราชสีมา

๒๒๖

๒๒๖
ที่พักพยานและที่คุมขังผู้ต้องหาของศาลจังหวัดชุมพร
สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐

๒๒๗

๒๒๗
ที่พักพยานและที่คุมขังผู้ต้องหา
ของศาลมณฑลนครราชสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗

๒๒๘

๒๒๘
เรือนขังผู้ต้องหาของศาลจังหวัดนครราชสีมา

คำสั่งศาลฎีกา

ที่ ๒๕/๒๕๔๘

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเตรียมการรับเสด็จฯ

พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ด้วยโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โดยพลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินนำคณะอาจารย์และนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ ๔ และชั้นปีที่ ๕ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ทักษิณศึกษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในวันอังคารที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๔๘

เพื่อให้การรับเสด็จฯ เป็นไปโดยเรียบร้อยสมพระเกียรติ จึงเห็นสมควรแต่งตั้งคณะกรรมการเตรียมการรับเสด็จฯ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และรับคณะอาจารย์และนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ ๔ และชั้นปีที่ ๕ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ทักษิณศึกษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ประกอบด้วย

๑. นายศรีชัย สวัสดิมงคล
รองประธานศาลฎีกา	ประธานกรรมการ
๒. นายกำพล ภู่อุดแสง
รองประธานศาลฎีกา	กรรมการ
๓. นายชาญชัย ลิขิตจิตถะ
รองประธานศาลฎีกา	กรรมการ
๔. นายสมชาย พงษ์ธา
ประธานแผนกคดีล้มละลายในศาลฎีกา	กรรมการ
๕. นายประพันธ์ ทรัพย์แสง
ประธานแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่ง
ทางการเมืองในศาลฎีกา	กรรมการ
๖. นายวิชัย วิวัฒเสวี
ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา	กรรมการ
๗. นายกิตติศักดิ์ กิติคุณไพโรจน์
ผู้พิพากษาศาลฎีกา	กรรมการ

๘. นายรัช ชลวร

เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

กรรมการ

๙. นายันทชัย เพียรสนอง

ผู้พิพากษาศาลฎีกา

กรรมการ

๑๐. นายบวร กุลทันทน์

ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์

กรรมการ

ประจำสำนักประธานศาลฎีกา

๑๑. นายวีระวัฒน์ ปวราจรรย์

ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา

กรรมการ

๑๒. นายจรัญ ลักคิธนากุล

เลขาธิการประธานศาลฎีกา

กรรมการ

๑๓. นายไพฑูรย์ เศรษฐไกรกุล

ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญา

กรรมการ

ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

๑๔. นายพินิจ สุเสาร์จ

ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา

กรรมการ

๑๕. นายจิรนิติ หะวานนท์

ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญา

กรรมการ

ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

๑๖. นายสุภัทร สุทธิมนัส

ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา

กรรมการ

๑๗. อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
หรือผู้แทน

กรรมการ

๑๘. อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญากรุงเทพใต้หรือผู้แทน

กรรมการ

๑๙. นายไพโรจน์ วิจารณ์ภักดิ์กุล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำ

กรรมการ

กองผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา

๒๐. ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลแขวงสุโขทัยหรือผู้แทน

กรรมการ

๒๑. นางสาวศุภฉวี หัสละเมียร

ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์แผนกคดีเยาวชน
และครอบครัว

กรรมการ

๒๒. นางสาวนันทนา ขัมพนาบัท

รองเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

กรรมการ

๒๓. ผู้อำนวยการเขตพระนคร

กรรมการ

๒๔. ผู้กำกับการสถานีตำรวจนครบาลชนะสงคราม

กรรมการ

๒๕. นายแรรวม ปรีพจน์พจนพิสุทธิ์
เลขาธิการศาลฎีกา

กรรมการและเลขานุการ

๒๖. นายวรวิทย์ ทาพทิน
รองเลขาธิการประธานศาลฎีกา

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒๗. นายสุทธิพล ทวีชัยการ
รองเลขาธิการศาลฎีกา

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒๘. นายสัญญา สุวเสถียร
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กองผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญา
ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

๒๙. ผู้อำนวยการสำนักอำนวยการประจำศาลฎีกา

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๓๐. ผู้อำนวยการกองกลาง

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๓๑. ผู้อำนวยการกองออกบบนและก่อสร้าง

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

โดยให้มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑. กำหนดรูปแบบและแนวทางการรับเสด็จฯ และทัศนศึกษาของคณะอาจารย์และ
นักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ ๔ และชั้นปีที่ ๕ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

๒. แต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อดำเนินการตามข้อ ๑.

๓. ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การรับเสด็จฯ และการทัศนศึกษาเป็นไปโดย
เรียบร้อยสมพระเกียรติ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ตั้ง ณ วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๘

(นายศุภชัย ภู่งาม)

ประธานศาลฎีกา

คำสั่งคณะกรรมการเตรียมการรับเสด็จฯ

พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ที่ ๑/๒๕๔๘

เรื่อง การแต่งตั้งคณะกรรมการเตรียมการรับเสด็จฯ

พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

อนุสนธิคำสั่งสำนักที่ ๒๕/๒๕๔๘ ลงวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๔๘ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเตรียมการรับเสด็จฯ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยให้มีอำนาจหน้าที่กำหนดรูปแบบและแนวทางการรับเสด็จฯ และทำหนังสือของคณะอาจารย์และนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ ๔ และชั้นปีที่ ๕ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า นั้น

เพื่อให้การรับเสด็จฯ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมพระเกียรติ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการเตรียมการรับเสด็จฯ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จำนวน ๖ คณะ ดังต่อไปนี้

คณะที่ ๑ คณะอนุกรรมการฝ่ายอาคารสถานที่และการตกแต่ง ประกอบด้วย

๑. นายชาญชัย ลิขิตจิตถะ	ประธานอนุกรรมการ
๒. นายไพฑูรย์ เศรษฐไกรกุล	อนุกรรมการ
๓. นายพินิจ สุสาริจ	อนุกรรมการ
๔. อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง	อนุกรรมการ
๕. อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญากรุงเทพใต้	อนุกรรมการ
๖. ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลแขวงดุสิต	อนุกรรมการ
๗. นายสุทธิพล ทวีชัยการ	อนุกรรมการ
๘. ผู้อำนวยการเขตพระนคร	อนุกรรมการ
๙. ผู้อำนวยการสำนักอำนวยการประจำศาลอาญากรุงเทพใต้	อนุกรรมการ
๑๐. ผู้อำนวยการสำนักอำนวยการประจำศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง	อนุกรรมการ
๑๑. ผู้อำนวยการสำนักงานประจำศาลแขวงดุสิต	อนุกรรมการ
๑๒. ผู้อำนวยการสำนักอำนวยการประจำศาลฎีกา	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๓. ผู้อำนวยการกองออกแบบและก่อสร้าง	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. นางสาวอุตรา เกาสังข์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕. นางสุปรียา ใจดี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๖. นางสาวชอุททอง บ้านเท็งจิตต์

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะอนุกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการคัดกรองเอกสารศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พระรูปกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เส้นทางเสด็จพระราชดำเนินตลอดจนบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบนอกอาคารให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และประสานงานกับคณะอนุกรรมการฯ อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

คณะที่ ๒ คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดการจราจรและรักษาความปลอดภัย ประกอบด้วย

๑. นายกิตติศักดิ์ กิติคุณไพโรจน์	ประธานอนุกรรมการ
๒. นายวิระวัฒน์ ปวรจารย์	อนุกรรมการ
๓. นายภัทรศักดิ์ ศิริสินธุ์	อนุกรรมการ
๔. นายเสวต จันทวงศ์	อนุกรรมการ
๕. ผู้กำกับสถานีตำรวจนครบาลชนะสงคราม	อนุกรรมการ
๖. นางจิระภรณ์ วงศ์วัฒนา	อนุกรรมการและเลขานุการ
๗. นางสุปรียา ใจดี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๘. นายวิธ นันดา	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๙. ศ.ต. หนูการ ม่องแผ้ว	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะอนุกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่จัดระบบการจราจรภายในและภายนอกกลุ่มอาคารศาลฎีกา ประสานงานเรื่องเส้นทางเสด็จพระราชดำเนิน และประสานงานกับคณะอนุกรรมการฯ อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

คณะที่ ๓ คณะอนุกรรมการฝ่ายพิธีการและต้อนรับ ประกอบด้วย

๑. นายเชิธร เจริญวัฒนา	ที่ปรึกษา
๒. นายกำพล ภู่อุดแสง	ประธานอนุกรรมการ
๓. นายวิรัช จินวินิจกุล	อนุกรรมการ
๔. นายแรงธรณ ปรีพันธ์พจนพิสุทธิ์	อนุกรรมการ
๕. นายวรวุฒิ ทาวทสิน	อนุกรรมการ
๖. นายสุรจิตร ปลื้มอนา	อนุกรรมการ
๗. นางสาวนันทนา จัมพานนท์	อนุกรรมการ
๘. ผู้อำนวยการสำนักประธานศาลฎีกา	อนุกรรมการ
๙. ผู้อำนวยการกองกลาง	อนุกรรมการ
๑๐. นางเยาวภา กำแพง	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๑. นางบังอร เขมะจารุ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒. นางนงนุช ศิลปศาสตร์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๓. นางสาวมาเรียม วันเดว	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่จัดทำกำหนดการรับเสด็จพระราชดำเนิน คู่มือและประสานงานกับสำนักราชเลขานุการในพระองค์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า คู่มือและประสานงานเกี่ยวกับการรับเสด็จภายในและภายนอกอาคาร คู่มือและให้บริการในเรื่องอาหาร เครื่องดื่ม และการฉายพระรูปหมู่ ประสานงานกับคณะกรรมการฯ อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

คณะที่ ๔ คณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการและนิทรรศการ ประกอบด้วย

๑. นายประพันธ์ ทรัพย์แสง	ประธานอนุกรรมการ
๒. นายวิชัย วิวัฒเสวี	อนุกรรมการ
๓. นายันทชัย เพียรสนอง	อนุกรรมการ
๔. นายจรัญ ภักดีชนากุล	อนุกรรมการ
๕. นายไพฑูรย์ เศรษฐไกรกุล	อนุกรรมการ
๖. นายจิรนิติ หะวานนท์	อนุกรรมการ
๗. นายสุภัทร สุทธิมนัส	อนุกรรมการ
๘. นางสาวศุภฤดี หัสละเมียร	อนุกรรมการ
๙. นายนิกร ทัสโสโร	อนุกรรมการ
๑๐. นางสาวจารุณี ฐานธนาภรณ์	อนุกรรมการ
๑๑. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการศาลยุติธรรม	อนุกรรมการ
๑๒. ผู้อำนวยการกองสารนิเทศและประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการ
๑๓. ผู้อำนวยการกองวิทยบริการศาลยุติธรรม	อนุกรรมการ
๑๔. นางวัลลา เบ็ญจนาวิ	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๕. นางสาวกัญญา ภูตระกูล	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖. นายสกนธ์ เรืองนุ่น	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗. นายฉัตรชัย ผลคองใส	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่กำหนดเนื้อหา รูปแบบ ข้อมูล เอกสาร การจัดทำ และตกแต่งบอร์ดนิทรรศการ เตรียมวิทยากรบรรยายประจำบอร์ดผลิตเอกสาร ข้อมูลที่จะเผยแพร่ และประสานงานกับคณะกรรมการฯ อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

คณะที่ ๕ คณะอนุกรรมการฝ่ายของที่ระลึก ประกอบด้วย

๑. นายชัช ชลวร	ประธานอนุกรรมการ
๒. นายบวร กุลทันทน์	อนุกรรมการ
๓. นายไพโรจน์ ไรจน์อภิรักษ์กุล	อนุกรรมการ
๔. นางสาวศุภฤดี หัสละเมียร	อนุกรรมการ
๕. นายจีระพัฒน์ พันธุ์ทวี	อนุกรรมการ
๖. นายสราวุธ เบญจกุล	อนุกรรมการ

๗. นางสาวจรรณี ฐานธารถณ์	อนุกรรมการ
๘. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการศาลยุติธรรม	อนุกรรมการ
๙. ผู้อำนวยการกองกลาง	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๐. นางพรทิพย์ ศรีนวล	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๑. นางสาวกัญญา ภูตระกูล	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒. นางสาวรุ่งนภา ปิ่นธรรษ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะอนุกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่กำหนดลักษณะของที่ระลึก การจัดทำและหาของที่ระลึก การแจกของที่ระลึก และประสานงานกับคณะอนุกรรมการฯ อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

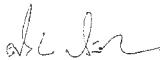
คณะที่ ๖ คณะอนุกรรมการฝ่ายการประสานงานและเลขานุการ ประกอบด้วย

๑. นายสมชาย พงษ์ธา	ประธานอนุกรรมการ
๒. นายพินิจ สุเสาร์จ	อนุกรรมการ
๓. นายสมชัย จีระอุตมกร	อนุกรรมการ
๔. นายวิชัย ช้างหัวหน้า	อนุกรรมการ
๕. นายสุทธิพล ทวีชัยการ	อนุกรรมการ
๖. นายสัญญา สุขเสถียร	อนุกรรมการ
๗. ผู้อำนวยการสำนักอำนวยการประจำศาลฎีกา	อนุกรรมการ
๘. นายสมหมาย พูลสี	อนุกรรมการ
๙. นางสาวกัญญา นาคอาจหาญ	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๐. นายนฐ วัฒนวิจารณ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๑. นายศุภกร ทศนาญชลิ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะอนุกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่อำนวยความสะดวก ติดต่อประสานงานกับเลขานุการคณะอนุกรรมการอื่นๆ ดำเนินการในเรื่องงบประมาณ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูล และดำเนินการอื่นใดที่ไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมการฯ อื่นๆ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ตั้ง ณ วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๘

(นายศิริชัย สวัสดิ์มงคล)

ประธานกรรมการเตรียมการรับเสด็จ

मेโรวินวาทของศุภยุติธรรม

ISBN : 974-9861-17-5

ศาลฎีกา และสำนักงานศาลยุติธรรม

คณะที่ปรึกษา

นายก้าพล ภู่อุดแสง

นายชัย ชลวร

นายบรร กุลทนนท์

บรรณาธิการ

นางสาวคุณฤดี ห่อละเมียร

คณะผู้จัดทำ

นางสาวจารุณี สุวนคราภรณ์

นางสาวกัญญา ภู่อะกุล

นางสาวรุ่งนภา ปิ่นนรา

คณะเจ้าหน้าที่กองวิทยบริการศาลยุติธรรม

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ยงพหลดลิ่ง

871 ซอยขจรรัฐสนิทวงศ์ 75 ถนนจรัญสนิทวงศ์ บางพลัด กทม. 10700 โทร. 0-2880-3459

นายพงษ์ มั่นเสริม ผู้พิมพ์โฆษณา

